

4-6 Yaş Kur'an Kurslarında Görev Yapan Öğreticilerin Bu Kurslardaki Eğitim Süreçleriyle İlgili Görüşleri (Çorlu Örneği)

The Views of the Instructors Working in the 4-6 Years-Old Quran Courses Regarding the Education Process in These Courses (Example of Çorlu)

Muzaffer Üzümcü

Dr., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Eğitimi

Dr., Tekirdağ Namık Kemal University, Faculty of Theology, Department of Religious Sciences, Religious Education

Tekirdağ / TURKEY

muzumcu@nku.edu.tr

ORCID: 0000-0002-7181-2351

Nuran Çınar

Araştırma Görevlisi, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Eğitimi

Research Assistant, Tekirdağ Namık Kemal University, Faculty of Theology, Department of Religious Sciences, Religious Education

Tekirdağ / TURKEY

ncinar@nku.edu.tr

ORCID: 0000-0002-4918-1434

DOI: 10.47424/tasavvur.990630

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 03 Eylül / September 2021

Kabul Tarihi / Date Accepted: 09 Aralık / December 2021

Yayın Tarihi / Date Published: 31 Aralık / December 2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Atıf / Citation: Üzümcü, Muzaffer – Çınar, Nuran. “4-6 Yaş Kur'an Kurslarında Görev Yapan Öğreticilerin Bu Kurslardaki Eğitim Süreçleriyle İlgili Görüşleri (Çorlu Örneği)”. *Tasavvur: Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 7/2 (Aralık 2021): 1449-1490.

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/tasavvur> | <mailto:ilahiyatdergi@nku.edu.tr>

Copyright © Published by Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi / Tekirdag Namık Kemal University, Faculty of Theology, Tekirdag, 59100 Turkey.

CC BY-NC-ND 4.0

Öz

Çocukluk dönemi, diğer gelişim alanları açısından olduğu gibi dinî gelişim açısından da önemli bir dönemdir. Bu dönemde çocuk, temel dini bilgi ve değerleri belli ölçüde ailesinden alabilse de uzmanların rehberliğinde bir eğitime ihtiyaç duyduğu açıktır. Türkiye’de örgün eğitimde 10 yaşından küçük çocuklara ayrı bir ders olarak din eğitimi verilmemesi, bu ihtiyacın yaygın din eğitimi yoluyla karşılanmasını gerekli kılmaktadır. 2012 yılına kadar ilkokulu bitirmeyen çocukların yaz Kur’an kurslarına gitmesi dahi yasaklanmıştır. Bununla birlikte bu yasağın temelsizliği farkedilmiş ve 2013 yılından itibaren 4-6 yaş Kur’an Kursları açılarak çocukların din eğitimi alabilmesi için bir imkân sunulmuştur. Bu kurslar çocuklarına mensup oldukları dini öğretmek isteyen aileler tarafından yoğun ilgi görmektedir. Henüz kurumsallaşma sürecini tamamlamamış bu kursların varlığının anlamlı hale gelmesi ve devam edebilmesi için buralarda nitelikli bir eğitim verilmesi zorunludur. Eğitim faaliyetlerinin niteliğini belirleyen en önemli unsurlardan biri olan öğretmenlerin, bu kurslarda verilen eğitimle ilgili düşüncelerinin tespit edilerek değerlendirilmesi, kursların verimliliğinin artırılması açısından katkı sağlayıcı görülmektedir. Nitel olarak kurgulanan bu çalışmada Tekirdağ’ın Çorlu ilçesinde görev yapan öğretmenlerin görüşleri yarı yapılandırılmış görüşme formları kullanılarak odak grup görüşmesi yoluyla elde edilmiştir. Elde edilen veriler, betimleme ve içerik analizi yöntemleri kullanılarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Din eğitimi, 4-6 Yaş Kur’an Kursları, Öğretici görüşleri, Nitel araştırma, Odak grup görüşmesi.

Abstract

Childhood is an important period in terms of religious development as in other areas of development. In this period children may inherit basic religious knowledge and values to a certain extent from their family. However it is clear that they need an education under the guidance of an expert. Religious education is not given as a separate lesson to children under the age of 10 in formal education in Turkey. Thus this makes it necessary to meet this need through mass religious education. Until 2012, children not graduated from primary school were even prohibited from attending summer Quran courses. Eventually the groundlessness of this ban was realized and Qur'an Courses

for the ages of 4-6 have been opened in 2013, providing an opportunity for children to receive religious education. These courses attract great attention of families who want to rise their children according to the religion they belong to. For these courses-which have not yet completed the institutionalization process- to become meaningful and to continue their existence, a qualified education is necessary. Determining and evaluating the thoughts of the instructors- who are one of the most important factors determining the quality of educational activities-about the education given in these courses, will contribute to increasing the efficiency of the courses. In this qualitative study, the views of the instructors who works in the Çorlu district of Tekirdağ, were obtained through focus group interviews using semi-structured interview forms. The data obtained were evaluated using descriptive and content analysis methods.

Keywords: Religious education, 4-6 Age Group Quran Courses, Opinions of the instructors, Qualitative research, Focus group interview.

Giriş

Türkiye’de okullarda 10 yaşından küçük çocuklara örgün eğitimde din eğitimi verilmemesi ve ilkokulu bitirmeyen çocukların 2000-2012 yılları arasında yaz Kur’an kurslarına gitmesinin yasaklanması, ülkenin eğitim politikalarının belirlenmesinde etkili olmuş bir zümrenin din eğitiminin belli bir yaştan sonra verilebileceği düşüncesinde olduğunu göstermektedir. Bu düşüncenin, anlamlı olmadığı açıktır. Dolayısıyla asıl tartışılması gereken konu, çocuklara din eğitimi verilip verilmemesi değil, nasıl nitelikli bir eğitim verileceğidir. Bu düşüncenin bir ürünü olarak 2014-2015 eğitim-öğretim yılında tüm Türkiye’de uygulamaya konan Diyanet 4-6 Yaş Kur’an Kursu programı, 2019-2020 eğitim-öğretim yılı itibariyle 5.575 kursta uygulanmıştır. 6.749 kadrolu, 3.347 geçici olmak üzere 10.096 öğreticinin görev yaptığı bu kurslarda 181.808 öğrenci eğitim görmüştür.¹ Kurslarda öğrenci ve öğretici sayısı, açıldığı yıldan itibaren yükselen bir grafik göstermektedir.² TÜİK verilerine göre 2020

¹ “Diyanet İşleri Başkanlığı 2020 Yılı Faaliyet Raporu”, DİB, 92.

² Muzaffer Üzümcü - Nuran Çınar, “4-6 Yaş Kur’an Kursu Öğreticilerinin Eğitsel Yeterlikleri ve Görev Yaptıkları Kurslarla İlgili Görüşleri”, Trabzon İlahiyat Dergisi 7/1 (Haziran 2020), 14.

yılı itibariyle Türkiye’de 0-4 yaş arası çocuk sayısı 6.121.707, 5-9 yaş arası çocuk sayısı ise 6.526.593’tür.³ 4-6 yaş aralığı ayrıca ele almadığından doğrudan karşılaştırma yapma imkânı olmasa da bu sayılardan yola çıkarak bazı tahminlerde bulunulabilir. Mesela 6.526.593 sayısının 5-9 yaş aralığındaki senelerde eşit dağıldığı varsayımından yola çıkarsak 2019-2021 yılı itibariyle 4-6 yaş aralığında her on çocukta en az birinin 4-6 yaş Kur’an kurslarına gittiğini söyleyebiliriz. Tahminlerin yanında kesin olan şudur ki, her geçen yıl artan öğrenci sayısı, söz konusu kursların Türkiye’deki okul öncesi nüfusunu gitgide daha fazla ilgilendiren bir mesele olduğunu ortaya koymaktadır.

Brezinka’ya göre öğretmen, eğitimin diğer tüm bileşenleri arasında müstesna bir yere sahiptir. Ona göre “her eğitimci eğittiği insanların kişilikleri üzerinde etki bırakmayı arzu eder veya onların, kendi arzuladığı çerçevede bir yapı ve niteliğe ulaşmasını ister. Eğitimi, onlarda bir ‘şey’ meydana getirmek, onları bir ‘şey’ yapmak, onlarda bir ‘yetenek’ yaratmak, onları şu veya bu şekilde ‘mükemmelleştirmek’ ve ‘geliştirmek’ ister.” “Eğitimin değil, insanların amacı olur” diyen Brezinka, bu yüzden eğitimin amaçları yerine eğitimcinin amaçlarından bahsedebileceğini iddia etmektedir.⁴ Bu çalışma kapsamında öğretim etkinliklerinin belirleyici unsuru ve sürecin taşıyıcısı olan öğretmenlerin bu süreçlerle ilgili görüşleri, program geliştirme süreçlerinin ihtiyaç duyduğu geribildirimlerin önemli bir kaynağını oluşturur. Ayrıca süreç hakkında kendileriyle yapılan görüşmelerin öğretmenlere kendilerini gözlemleme ve böylece gerçekleştirdikleri faaliyetler üzerinde bir öz-düşünüm gerçekleştirme imkânı sağlayacağı söylenebilir.

Türkiye’deki eğitim süreçleri örneğinde tecrübe edilen vakia, herhangi bir alandaki bilimsel çalışmaların kurumsal benimsenme ve gelişmeye paralel ilerleme kaydettiğidir. 2014-2015 eğitim-öğretim yılı itibariyle tüm Türkiye’de uygulamaya konan Diyanet 4-6 Yaş Kur’an Kursları Öğretim Programı,⁵ okul öncesi dönemde dinî gelişim ve din eğitimi çalışmalarına ivme kazandırmıştır. Programın uygulanmasıyla ilgili alandan gelen veriler ve bu veriler üze-

³ “Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Çocuk Nüfus ve Çocuk Nüfus Oranı”, TÜİK.

⁴ Wolfgang Brezinka, Educational Aims, Educational Means, Educational Success, England: Avebury, 1997:141. akt. Bayramali Nazıroğlu, “Vatandaşlık Eğitimi ve Din Eğitimi”, Din Eğitiminde Çağdaş Konular, ed. Mustafa Köylü (İstanbul: Dem, 2014), 135-169.

⁵ “Diyanet İşleri Başkanlığı 2015 Yılı Faaliyet Raporu”, DİB, 41.

rinde gerçekleştirilen bilimsel etkinlikler, karşılıklı birbirini besleyecek ve programın iyileştirilmesi ve varsa söz konusu eksikliklerin giderilmesi noktasında katkı sağlayacaktır. Diyanet 4-6 yaş programını öğretici, veli, idareci görüşleri doğrultusunda inceleyen diğer çalışmalarla birlikte bu çalışma, okul öncesi din eğitimi olgusunu bütüncül bir şekilde kavramaya imkân verecektir.

1. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

1.1. Araştırmanın modeli

Sosyal bilimlerde bilgi ve gerçeklikle ilgili farklı yaklaşımlar vardır. Araştırmacıların benimsediği yaklaşımlar, verilerin toplanması ve yorumlanmasında son derece belirleyicidir. Bu çalışmayı gerçekleştiren araştırmacılar daha çok yorumlamacı-yapılandırmacı geleneği benimsemektedir. Bu yüzden her şeyin altında tek bir gerçeklik aranmamış, olası bütün bakış açıları ortaya konmaya çalışılmıştır. Araştırmada öncelikle amaç belirtilerek ona ulaşmak için sorular geliştirilmiştir. Soruların kimlere ve ne zaman yöneltileceği planlandıktan sonra verilerin toplanması süreci başlatılmıştır.⁶

Bu çalışmada nitel araştırma desenlerinden durum çalışması tercih edilmiştir. Araştırmanın verileri çalışma grubuyla odak grup görüşmesi yapılarak 2019 yılı Ocak ayında toplanmıştır. 4-6 yaş Kur'an Kurslarındaki eğitim faaliyetleriyle ilgili bu veriler içerik analizi yapılarak yorumlanmıştır. Verilerin toplanması, düzenlenmesi ve yorumlanmasında aktif olarak yer alan araştırmacılar, verileri yorumlarken varsayımları hesaba katmış ve önyargılardan uzak durmaya çalışmıştır.⁷

1.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Tekirdağ'ın Çorlu ilçesinde görev yapan 26 kadın Kur'an Kursu öğreticisi oluşturmaktadır. Çorlu müftülüğü vasıtasıyla görüşme günü ayarlanmış, katılmasına mâni bir durum olanlar dışında, söz

⁶ Corrine Glesne, *Nitel Araştırmaya Giriş*, çev. Ali Ersoy - Pelin Yalçınoğlu (Ankara: Anı Yayıncılık, ts.), 6,63.

⁷ Ali Yıldırım - Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2011), s. 88; Belkıs Kümbetoğlu, *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma* (Ankara: Bağlam Yayıncılık, 2012), s. 37; Jack R. Fraenkel - Norman E. Wallen, *How to Design and Evaluate Research in Education* (New York: McGraw-Hill, 2009), s. 422.

konusu yaş grubunda müftülük bünyesinde görev yapan tüm öğretmenlerle mesailerinin bitiminde müftülük binasında görüşme gerçekleştirilmiştir.

Çalışma grubundaki öğretmenlerin yaş, öğrenim ve pedagojik formasyon durumlarıyla ilgili bilgiler aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir:

Tablo 1:

Öğreticilerin Yaş Aralığı	
20-30	9
31-40	14
41-50	1
Boş	2
Toplam	26

Tablo 2:

Öğrenim Durumu	
İmam Hatip Lisesi Mezunu	3
İlahiyat Önlisans mezunu/ devam eden	20
İlahiyat Lisans Mezunu	3
Toplam	26

Tablo 3:

Pedagojik Formasyon Durumu	
Var	4
Yok	22
Toplam	26

Araştırmamıza katılan öğretmenler, 2018- 2019 yılı uygulama esaslarının 4-6 Yaş Grubu Öğrencilere Yönelik Din Eğitimi Verilen Kur'an Kursları başlıklı ikinci bölümünün 7. ve 8. maddelerinde belirtilen şartları taşımaktadırlar.⁸ Öğreticilerin çoğunluğunu 380 saatlik Okul Öncesi Çocuk Gelişimi ve Eğitimi sertifikasını alanlar oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra Çocuk Gelişimi ve Bakımında Temel Bilgiler ve Etkinlikler (574 saat) ve 3-6 Yaş Etkinlikleri (464 saat) sertifikalarını alanlar da bulunmaktadır. Çalışma grubuyla görüşmeler yapıldıktan sonra, 2020-2021 yılında yayımlanan esaslarda hem geçerli kabul edilen sertifikalarla hem de öğretmenlerin yaş aralıklarıyla ilgili bir düzenlemeye gidildiği görülmektedir. Yeni düzenlemelere göre 19.01.2017 tarihinden sonra alınan sertifikalardan sadece Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü'nden alınan Okul Öncesi Çocuk Gelişimi ve Eğitimi (380 saat) sertifikası kabul edilecektir. 2018 Ocak ayından sonra İlahiyat kategorisinde göreve başlamış olan 4/B sözleşmeli öğretmenler mutlaka 4-6 yaş sınıflarda görev alacaklar, 01.01.1975 tarihinden önce doğanlar ise isteğe bağlı olmak üzere görev alacaklardır. Öğretici ihtiyacının halihazırdaki kadrolu/sözleşmeli ve 4/B sözleşmeli öğretmenlerle karşılanmaması durumunda, sertifikası olmasa dahi dört yıllık dini öğrenim (lisans) mezunu kadrolu/sözleşmeli öğretmenlere de görev verilebilecek ancak eğitim-öğretim yılı içerisinde ders saatleri dışında sertifika almaları kesinlikle sağlanacaktır.⁹

1.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Veriler odak grup görüşmesi yapılarak toplanmıştır. Bu görüşmelerde araştırmacılar tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Bu araştırmada bireysel görüşmeler yerine odak grup görüşmesinin tercih edilmesinin iki temel nedeni vardır. Birincisi bu görüşmelerde katılımcıların görüşleri ve tutumları birbirini tetiklediği için yeni ve farklı fikirlere ulaşılabilmektedir. İkincisi ise aynı fikir ve görüşlerin defalarca ifade edilmesinin önüne geçilmektedir.

⁸ Diyanet İşleri Başkanlığı, "2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılı Kur'an Kursları Uygulama Esasları", DİB, 3-4.

⁹ Diyanet İşleri Başkanlığı, "2020-2021 Eğitim Öğretim Yılı Kur'an Kursu Uygulama Esasları", DİB, 8.

Görüşme soruları araştırmacılar tarafından literatür taraması ve paydaşlarla görüşmeler yapılarak hazırlanmıştır. Hazırlanan görüşme sorularına uzmanların görüşleri alınarak ve pilot uygulamalar yapılarak son şekli verilmiştir.

Görüşmeler ses kayıt cihazlarıyla kaydedilip araştırmacılar tarafından metne dönüştürülmüştür. Elde edilen veriler dört aşamada analize tabi tutulmuştur. Bu aşamalar sırasıyla şunlardır:

- 1- Elde edilen verilerin anlamlı bütünler oluşturacak şekilde kodlanması
- 2- Kodların ortak yönleri tespit edilerek temaların oluşturulması
- 3- Verilerin anlamlı bir şekilde düzenlendiği bir sisteme ulaşılması
- 4- Katılımcıların beyanlarından doğrudan alıntılar yaparak bulguların yorumlanması¹⁰

Araştırmada iç ve dış güvenilirliğin sağlanmasına dikkat edilmiştir. Görüşme verileri titiz bir şekilde metin haline dönüştürülmüş olup muhafaza edilmektedir. Yine tema ve alt temaların bütünlük içerisinde olması, ilgili literatürün incelenmesi, araştırmanın unsurları ve aşamaları hakkında bilgi verilmesi iç ve dış geçerliğin sağlandığının göstergelerindedir.

1.4. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, Diyanet 4-6 yaş Kur'an Kursları'nda görev yapan öğretmenlerin öğretim süreciyle ilgili görüşlerini değerlendirmektir. Bu kapsamda öğretim programı ve materyaller ile eğitim durumları ana başlıkları altında bulgular değerlendirilecektir. Eğitim durumları başlığında ödül-ceza, sınıf içinde yaşanan problemlerin çözümü, oyunlar, çocukların soruları, eğitimin çocuk davranışlarına yansımaları, sorumluluk bilinci ve görevlendirme, Kur'an-ı Kerim öğretimi temaları belirlenmiştir.

2. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

2.1. Öğretim Programı ve Materyaller

¹⁰ Yıldırım - Şimşek, Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, 228.

“Bireye kazandırılmak istenen bir içerikle ilgili tüm etkinlikleri kapsayan yaşantılar düzeneği” olarak tanımlanan öğretim programı,¹¹ eğitim etkinliklerinin belli bir düzen içerisinde işlenmesini sağlayan bir çerçeve niteliğindedir. Okul öncesi eğitim söz konusu olduğunda bu çerçevenin esnekliği, diğer eğitim kademelerinden daha fazla aranır bir özelliktir. Nitekim MEB Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Okul Öncesi Eğitim Programı’nda¹² hem de 4-6 Yaş Kur’an Kursları Öğretim Programı’nda temel ilkeler sıralanırken bu kavrama dikkat çekilmiştir.¹³ Buradan yola çıkarak öğrencilere programı uygularken esnek davranıp davranmadıkları sorulduğunda şu cevaplar alınmıştır:

Müfredata tabi ki dikkat ediyoruz ama bunalmamak daha önemli diye düşünüyorum. Yani biz yetişkinler olarak bile gittiğimiz kurslarda, eğitimlerde bunalınca uzaklaşıyoruz. Ancak seviyorsak daha çok yaklaşıyoruz, öğrenme çabasında oluyoruz. O yüzden ben dört-altı yaşta daha çok sevgiyi (önemsiyorum), ortama alışsın, bir disiplin oluşsun, okul öncesinde sınıf kurallarına alışsın. Bence çok da fazla bir beklenti içerisinde olmamak lazım. Dört-altı yaş çocuğu sonuçta. Veliler de var, işte ‘ben yapayım’, bir hırs işte, ‘benim öğrencilerim en iyi öğrenci olsun’, bunun içerisinde girmemeye çalışıyorum. Çünkü bu çocukları yıpratmak bir şey. (K11)

Bir yandan velinin baskısı bir yandan yukardan gelen emir müfredatı yetiştirme işini sıkıştırıyor. Bir yandan da istiyoruz ki çocuklar ile rahat rahat yapalım, onların seviyesine göre gidelim. (K12)

Mesela bugün bir etkinlik var. Ama o gün sınıfta bir hareketlilik var. O gün onu yapamayabiliyorum. Ama ben mutlaka şunu düşünüyorum: bir kere bu bir vebal, okul öncesi eğitimi de veriyoruz biz, sayılar, okuma-yazma, hazırlık... ancak bizim birinci görevimiz dini bilgiler, ikinci görevimiz Kur’ân-ı Kerim ondan sonra geriye kalan şeyler... Eğer dini bilgilerde bir eksik yaparsam onu mutlaka bu hafta ya da öbür hafta içi tamamlıyorum. Mesela bugün bir saat erken çıktık o yüzden bir dersimiz kaldı, bugün kalan şeyi haftaya bir şekilde sıkıştırmak zorunda hissediyorum. (K1)

¹¹ Özcan Demirel, Eğitimde Program Geliştirme (Ankara: Pegem Akademi, 2020), 6.

¹² “Milli Eğitim Bakanlığı Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Okul Öncesi Programı”, MEB, 4-5.

¹³ “Kur’an Kursları Öğretim Programı (4-6 Yaş Grubu)”, Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 7.

Çocukları bunaltmamaya, velinin çocuğun akademik başarısı konusundaki hırsını çocuğa yansıtmamaya çalışsalar da öğretmenlerin çoğunun programı yetiştirme kaygısıyla hareket ettiği için yeterince esnek davranmadığı, bu kaygılarında idari birimlerin beklentisinin ve bununla ilişkili olarak aldıkları maaşın karşılığını verme hassasiyetinin olduğu görülmektedir. Öğreticiler, yetiştirmekte kimi zaman zorlanmakta ve yetiştiremediklerinde rahatsızlık hissetmektedirler. Buna çözüm olarak öğretmenlerin çoğu, o gün için planlanan ancak herhangi bir nedenle gerçekleştirilemeyen etkinliği başka bir gün telafi etmeye çalışmaktadırlar.

Öğretici Kitabı ve Etkinlik Kitabı 1-2 için öğretmenlerin ifade ettikleri görüşlerin bazıları şu şekildedir:

Birinci kademe ikinci kademe kitap oluşturulmalı. Bu bir ihtiyaç. Milli eğitimde olduğu gibi. Kitaplar kademe ihtiyacını gözetmiyor. (K8)

Çocuk sürekli aynı şeyleri tekrar etmek zorunda kalıyor. Ben bu hikâyeyi biliyorum diyorum. Biz anlatıyoruz. Geçen yıl gelen hikâyenin ortasında diyorum ki: 'Ben biliyorum böyle oldu!' (K1)

2018 yılında dört-altı yaş kitabı basıldı. Etkinlik kitabı da basıldı ama o henüz bizim elimize ulaşmadı ancak biz eğitime devam ediyoruz. Biz hala 2014 sınıf kitaplarını kullanıyoruz. PDF var ama biz 2014 basımı kitapları çocuklara verdiğimiz için yani 2018 basımı öğretmen kitabındaki etkinlik 2014'te farklı isimle adlandırılmış, hikâye aynı ama adı değişmiş. Ondan dolayı bir sıkıntı yaşıyoruz. Diyanet bunu bize daha erken göndermeliydi. Öğretmen kitabı da etkinlik kitabı da Eylül-Ekim gibi bizim elimizde olmalıydı. Erken gelseydi elimize biz de rahat yapacaktık çocuklar da. (K6)

Etkinlik kitabı verildi. Kocaman kalın bir kitap. Ansiklopedi gibi. Bunun fasikül fasikül olması gerekiyor. Ben çocuğun önüne bunu koyduğumda sağlıklı çalışmıyorum. Bazen sayfalarını kopararak çocuğun önüne koyuyorum. (K8)

Öğreticiler, ders kitaplarını kısmen yeterli bulmakla birlikte bazı eleştiriler dile getirmektedirler. Kursa bir sonraki yıl da devam eden öğrenciler için programın kademe ihtiyacını gözetmemesi ve farklı kitap ve materyallerin bulunmaması, başta gelen eleştiriler arasındadır. Bu durum, öğrenciler için bildiklerinin tekrar edildiği sıkıcı bir eğitim ortamı oluşturduğu gibi sınıf di-

siplininin bozulmasına da sebep olmaktadır. Öğreticiler, ikinci yıl devam eden öğrenciler için farklı kitap ve materyaller hazırlanmasının verimi arttıracığını ifade etmektedirler.

Dört, beş ve altı yaşlarındaki çocukların gelişim çizgisinin farklı noktalarında bulunduğu programda göz ardı edildiğinin de burada altını çizmek gerekmektedir. “Okul öncesi” homojen bir gruptan oluşmamaktadır. Gelişimin, insan hayatının diğer evrelerine göre daha hızlı olduğu bu dönemde yarım senelik yaş araları dahi ciddi farklılıklar oluşturabilmektedir. Söz konusu kurslar üzerinde yapılan pek çok çalışmada bu farklılıklara hem öğretici görüşleri doğrultusunda hem de öneri mahiyetinde dikkat çekilmiştir.¹⁴

Aynı zamanda okul öncesi, psiko-sosyal, zihinsel ve dilsel gelişim açısından “kritik” bir dönemdir.¹⁵ Öğreticilerin ifadelerinden hareketle 4-6 Yaş Kur’an Kursları Öğretim Programı’nın -Milli Eğitim okul öncesi kitaplarında gözetildiği gibi- dört, beş ve altı yaşlara özel olarak hazırlanmasının bir ihtiyaç olduğu söylenebilir.

Öğretici kitabı ile etkinlik kitapları arasındaki uyumsuzluklar da bir diğer problem olarak dile getirilmiştir. Bu durumun ortaya çıkmasında, üst birimlerin kitapların hazırlanması ve ulaştırılmasında gecikmiş olması etkili olmuştur. Öğreticiler ayrıca kitabın fiziksel olarak çok kalın olduğunu, fasiküller şeklinde hazırlanmasının daha doğru olacağını vurgulamaktadırlar.

Öğreticilerin program ve kitaplar konusunda üzerinde en çok durdukları konulardan biri soyut konuların öğretimi ve somut materyal ihtiyacıdır. Genel olarak programdaki soyut kavramların öğretiminde zorluk yaşadıkları anlaşılana öğrencilerden bazılarının ifadeleri şu şekildedir:

¹⁴ Ayşegül Gün, “Veli ve Öğretici Görüşleri Doğrultusunda 4-6 Yaş Grubu Kur’an Kursları Eğitimi: Samsun İli Örneği”, *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7 (2016), 44; Zeynep Yüksel, “4-6 Yaş Kur’an Kursu Öğreticilerinin Öğretim Yöntemleri Açısından Yeterlik Algıları (Çankırı Örneği)”, *Dini Araştırmalar* 24/60 (Haziran 2021), 174; Samet Yağcı, “Öğreticilere Göre Diyanet İşleri Başkanlığı ve Müftülüklerin 4-6 Yaş Grubu Kur’an Kursları Çalışmaları”, *Balıkesir İlahiyat Dergisi* 11 (Haziran 2020), 203,204.

¹⁵ Cemal Tosun - Fatma Çapçioğlu, “4-6 Yaş Kur’an Kursları Öğretim Programının Dini Gelişim Kuramları Çerçevesinde İncelenmesi”, *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi* 5/5 (2015), 714.

Bazı kelimelerin, kavramların çocukların anlayabileceğinin dışında olduğunu düşünüyorum. (K12)

Biz neden Allah'ı görmüyoruz? Bir parfümden, bir şekerden anlatıyoruz. Mesela çayı görüyor, suyu görüyor çocuk, yanına şeker alıyoruz, bunu içerisine atıyoruz. Bu şeker içinde kayboldu ama onun varlığını biliyoruz, tadıyoruz. Bu da hani dünyada ki bizi yaratan Allah gibi, parfüm kokusu var. (K12)

Soyut işlemler döneminde olmadığı için fazla soyut şeyleri, fazla irdelemeyi çok doğru bulmuyorum. Mesela Allah'ı neden görmüyoruz diye sorarsa çocuk bir şekilde geçiştirme yöntemi ile hani illaki yok şekerdi yok şekeri görüyor musun falan onları anlayamaz çocuk. Bu sefer şeker ile Allah'ı ilişkilendirir. (K13)

K12 kodlu öğreticinin ifadesinde görüldüğü üzere bazı öğretmenler, programda yer alan bazı kavramları söz konusu yaş grubuna uygun görmemektedir. Çocukların soyut kavramlar içeren sorularına cevap vermek için bir öğretici şeker, parfüm gibi nesnelere üzerinden somutlaştırmalara gitme yolunu tercih ederken başka bir öğretici böyle yapmanın risklerine dikkat çekerek soruyu geçiştirmenin en uygun çözüm olduğunu ifade etmektedir. Çocukların sorularının geçiştirilmesinin bir çözüm değil ancak bir ihtiyacın giderilmesinin ileri bir tarihte ertelenmesi olacağı aşikardır. Bu gibi durumlarda öğretmenlerin fazla ayrıntıya girmeden öğrencinin gelişim seviyelerine uygun bir şekilde cevap vermeye çalışmaları, soyut kavramları tanımlamaktansa kavramların kullanıldığı durum ve olayları örneklendirmeleri¹⁶ gelişim dönemleri açısından daha uygun bir adım olacaktır.

Program içeriği ile ilgili olarak öğretmenlerden bazıları, din eğitimi için hassas bir tartışma alanı olan hadis ve ayetlerden din eğitiminde nasıl istifade edilebileceği konusuna dikkat çekmişlerdir. Soyut kavramların somutlaştırılmasıyla ilişkili olan bu konuya dikkat çeken öğretmenlerin ifadeleri şu şekildedir:

¹⁶ Cemal Tosun - Fatma Çapçioğlu, "4-6 Yaş Kur'an Kursları Öğretim Programının Dini Gelişim Kuramları Çerçevesinde İncelenmesi", Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi 5/5 (2015), 709.

Müfredatta ele alınan konular çok güzel. Ama bizim öğretmen kitabından okuduğumuz hikayeler daha da çocuklaştırılmalı. Daha sevimli hale getirilmeli. Mesela bir hadisi hikâye olarak anlatıyor ama çocuğun anlamayacağı şekilde. Tamam biz zenginleştireceğiz ama bunun yetkili kişiler tarafından zenginleştirilmiş olarak bize gelmesi gerekir. Böylece üzerimizdeki yük biraz azalır. Her zaman herkes yetenekli olmayabiliyor bu konuda. Çocuklaştıramayabiliyor. Bir hadisi çocuğa direk okuduğumda ne anlayabilir? Hiçbir şey. Diyanetten biz bunu talep ve rica ediyoruz. Hikayelerin daha çocukların anlayabileceği dilde olması gerektiğini düşünüyorum ben. (K5)

Hadisi görsel olarak yansıtabilecek şeyler olabilir. Doğrulukla ilgili tren vs. yaptık biz ama bu görsel medya olarak da yansıtılabilir. Küçük çizgi filmler mesela. Müfredatta bu varsa cd de verilmeli yanında. Google'dan ya da EBA gibi... (K3)

Bu ifadeler, iki soruyu gündeme getirmektedir: “Ayetlerin ve hadislerin doğrudan aktarımı söz konusu yaş grubu için uygun mudur?”; “Hikayeleştirme yoluyla aktarım, ayet ve hadisin çocuğun kavrayabilmesi için yeterli midir?”. Tosun ve Çapcıoğlu'nun araştırmasında programda yer verilen hikayelerin çoğunda bilginin niteliğinde bir değişiklik yapılmadan sunumunun hikayeleştirilmesiyle yetinildiği tespit edilmiştir.¹⁷ Soyut, simgesel ve mecazi anlatımları da içeren dinin ana kaynakları olan Kur'an-ı Kerim ve hadis-i şeriflerin okul öncesi eğitimde daha titiz bir seçkiye tabi tutulması gerektiği söylenebilir.

Öğreticiler, -konuları somutlaştırma ihtiyacı başta olmak üzere- kitaplarda zikredilen eksiklikleri gidermek için kendilerinin materyal hazırlamak zorunda kaldıklarını, farklı yöntem ve tekniklere ihtiyaç duyduklarını vurgulamışlardır:

Görsel olmaz ise kavrayamıyor, somut olması gerekiyor. (K11)

Çok soyut kavramlar var. Eğitim aldığımızda da öyle öğretildi. Kitaplar hep soyuttan başlıyor. Öğrettiğimiz şeylerin soyut olmasından dolayı öyle oluyor. Kitap bize hazır gelmediği için öğretmen çabası ile somut hale getirmeye çalışıyoruz. (K13)

¹⁷ Tosun - Çapcıoğlu, “Orijinal Makale Başlığı”, 714.

Hikâyede koyundan bahsediyorsa koyun resmi de koyuyor. Biz koyunu daha filli istiyorsak, daha güzel istiyorsak, onu el kuklalarımız ile kendimiz daha güzel yapıyoruz. Yani kendi el kuklalarımız ile daha da zenginleştirebiliyoruz. (K14)

Ben fikir üretiyorum el becerileri ile. Yazın çok yapıyoruz zaten kendimizi geliştirmeye çalışıyoruz. (K17)

Diyanet çizgi film üretmeli hem diyanetin kendi TV si de var. (K5)

Öğretmen ve ders kitabı dışında başka materyal sağlanmıyor. Biz yapmaya çalışıyoruz. (K4)

Elimizden gelenin fazlasını yapmaya çalışıyoruz (...) ama tabi sene-ye daha farklı çocuk geleceği için ben, örneğin civcivi aynı şekilde veremem gidiyorum mesela camın C'si diyorum. (K17)

Yalnız öğretici kitaplarda bizim materyallerimizde şekiller olsun, rakamlar olsun, renkler olsun, onlar ile ilgili örnek yok. Biz ayrıyeten başka bir yerden çıktı alıp o şekilde yapıyoruz. (K15)

Kavramlar, renkler, eşitlikler, zıtlar onlar hiç yok. O tür şeyleri biz kendimiz buluyoruz. (K16)

Öğreticilerin çocuklarda karşılık bulacak şekilde içeriği somutlaştırma konusunda ciddi bir çaba harcadığı görülmektedir. Bunun yanı sıra öğreticiler, etkinlik kitaplarında hazır olarak verilen görsel materyalleri daha farklı hale getirmeye çalışmaktadırlar. Bazı çocukların kursa ikinci yıl da geliyor olmaları, materyallerini revize etme ihtiyacını doğurmaktadır. Öğreticilerin müfredatı destekleyen çizgi filmlere de ihtiyaç duyduğu anlaşılmaktadır. Nitekim 4-6 yaş grubu çocukları için çizgi filmler önemli bir eğitim ve öğretim aracıdır. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bu konudaki girişimlerini arttırarak devam ettirmesinin çocukların dini gelişimlerine ciddi anlamda katkı sağlayabileceği düşünülmektedir. K15 ve K16 kodlu öğreticilerin ifadeleri aynı zamanda yaptıkları etkinliklerde çocukları ilkokula hazırlamayı da amaçladıklarını ortaya koymaktadır. Yazıcıbaşı'nın araştırmasında da öğreticilerin Diyanet 4-6 Yaş Kur'an Kursları'nın ilkokula hazırlayıcı nitelikte olması gerektiğini dü-

şündüklerini ortaya konmuştur.¹⁸ Gün'ün çalışmasında ise velilerin de böyle bir beklenti içinde olduğu öğreticiler tarafından ifade edilmiştir.¹⁹ 4-6 yaş Kur'an Kursları Öğretim Programı metninde bir amaç olarak yer almamasına rağmen hem velilerin hem de öğreticilerin kurslara ilkokula hazırlayıcı bir nitelik atfettiği görülmektedir.

Okul öncesi eğitimin genel hedeflerinden birisi çocuğun dil gelişimini desteklemesidir.²⁰ Bu doğrultuda öğretmenlere yaptıkları etkinliklerde çocukların dil gelişimini göz önünde bulundurma durumları sorulduğunda daha çok ellerindeki materyalin (hikâye, tekerleme, şiir) bu anlamda yeterli olduğuna yönelik cevaplar vermişlerdir.

Hikayeler çok güzel gerçekten hiç atlanılmayacak hikayeler. Her sene yaptığımda farklı bir heyecanla okuyorum. Çok çok güzel. (K8)

Kitaptaki şiirler ve kendi bulduğumuz şiirlerle dil gelişimini desteklemeye çalışıyorum. (K2)

Kitabımızda şiirler de var, kendimiz de bulmaya çalışıyoruz. Ezberlettiriyorum. Arada bunları söylemek çocukların dil gelişimini destekliyor. (K7)

Şiir, tekerleme kitapta yeterince var. Bol bol. (K1)

Bu konuda bir sıkıntı yaşamıyoruz. (K7)

Öğreticilerin ifadelerinden;

- yaptıkları etkinliklerde çocukların gelişimsel seviyelerini gözettikleri,
- bunu gözetmeye çalışırken kimi zaman zorlandıkları,

- programda ve kitaplardaki bazı konu içeriklerinin söz konusu yaş grubunun dini gelişimsel özellikleri açısından tekrar düzenlemesi gerektiğini düşündükleri,

¹⁸ Muhammed Ali Yazıcıbaşı, "Kur'an Kursu Öğreticilerine Göre 4-6 Yaş Kur'an Kursu Öğreticisi, Öğrencisi ve Öğrenci Velisinin İhtiyaç ve Beklentileri (Kırıkkale Örneği)", Dini Araştırmalar 23/57 (2020), 110.

¹⁹ Gün, "Veli ve Öğretici Görüşleri Doğrultusunda 4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursları Eğitimi: Samsun İli Örneği", 56.

²⁰ "Milli Eğitim Bakanlığı Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Okul Öncesi Programı", 8.

- soyut konuları somutlaştırma ihtiyacını gidermek için kendi çabalarıyla müfredata uyarlamalar yaptıkları,
- kitaplardaki eksiklikleri gidermek için kendilerinin materyal hazırladıkları,
- çocukları temel eğitime hazırlayıcı etkinlikler de gerçekleştirdikleri,
- etkinliklerde çocukların dil gelişimini doğrudan hedeflediklerini ifade etmemiş olsalar da programda yer alan şiir, şarkı, ilahi, tekerleme gibi edebi unsurları bu konuda yeterli gördükleri sonuçlarına ulaşılmıştır.

2.2. Eğitim Durumları

4-6 yaş Kur'an kurslarındaki eğitim durumlarının niteliği, bu araştırmanın tespit etmeye çalıştığı en önemli başlıklardan biridir. Bu yüzden çalışma grubuyla görüşme yapılırken eğitim durumlarıyla ilgili görüşleri mümkün olduğu kadar ayrıntılı bir şekilde alınmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda öğretmenlerden elde edilen veriler analiz edildiğinde eğitim öğretim süreciyle ilgili olarak ödül-ceza, sınıf içinde yaşanan problemlerin çözümü, oyunlar, çocukların soruları, eğitimin çocuk davranışlarına yansımaları, sorumluluk bilinci ve görevlendirme, Kur'an-ı Kerim öğretimi gibi oldukça geniş kapsamlı temalar ortaya çıkmıştır. Bu temalara alt başlıklar halinde aşağıda yer verilmektedir.

2.2.1. Ödül-Ceza

Ödül ve ceza eğitim sürecinin verimliliği ve karşılaşılan problemlerin çözümünde öğretmenlerin değerlendikleri iki yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. Ceza yöntemi ile ilgili olarak öğretmenler şu beyanlarda bulunmuşlardır.

Ceza yok. Ceza kelimesini kullanmıyoruz. (K7)

Ceza olarak demeyeyim de hani vermediğim şey onun cezasıdır zaten. (K11)

Mahrum bırakabiliyorum ama çocuğa 'çıkıp şurada ayakta dur, arkadaşların seninle konuşmasın, aa ne kadar kötü yaptı' gibi, bu tarz şeylerimiz yok. Ama çok güzel, başarılı olan bir insana da en azından bir çikolata verebiliyoruz hiç olmazsa bir alkış yaptırıyoruz. Alkışlanmayı çok seviyorlar. (K12)

Gözlüğüm önceden yoktu, öğretmenim neden gözlük aldın diye sorunca: galiba biraz yorulmuşum dedim, siz biraz hareketlisiniz ya dedim, iki haftadır benim sınıfım o kadar sakin ki, bilmiyorum kötü mü yaptım iyi mi yaptım ama şu anda çocuklarım bana çok üzülüyorlar. (K2)

Arkadaşına çok zarar verip bunu devam ettirdiği zaman (...) diğer çocuklar oyun saatinde oynarken mesela biz onunla konuşabiliyoruz. Oyun oynattırmıyorum mesela. (K14)

K2 kodlu öğreticinin ifadesi çocuklarla kurduğu duygusal bağ anlamında önemlidir. Çocukların sorumlu olmadıkları bir konuda kendilerini suçlu hissetmelerine neden olacağı gibi bir yorum yapmak mümkün olsa da söz konusu örneği, sınıf içinde kurulan iletişimin sevgi temelinde olduğunu göstermesi açısından değerlendirmek daha isabetli olacaktır.

Öğreticilerin 'ceza, düşünme koltuğu, düşünme paspası' gibi kelimelerin kullanılmasına karşı çıkışlarından bu yaş grubunda olumsuz değil olumlu davranışların öne çıkarılması konusunda bilinçli oldukları anlaşılmaktadır. Bununla birlikte çocukların bir araya gelmesiyle oluşan bu sosyal ortamın sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi, birlikte yaşama kurallarını ve dolayısıyla ahlak kurallarını çocukların öğrenip içselleştirebilmesi için ceza olarak isimlendirmeseler de bazı mahrumiyetleri veya ödül geciktirmelerini tecrübe ettirdikleri görülmektedir. Öğreticilerin 'birinci tür ceza'ya başvurmadıkları ancak "ikinci tür ceza"yı uyguladıkları görülmektedir. Ancak eğitim bilimlerinde kullanılan terimleri iyi bilmediklerinden "ikinci tür ceza"yı "ceza" olarak isimlendirmekten kaçındıkları anlaşılmaktadır.

Öğreticilerin 4-6 yaş grubu eğitsel etkinliklerde ödüllendirmenin önemi konusunda bilinçli oldukları görülmektedir. Çoğunluğu, öğrencilerini ödüllendirdiklerini beyan etmişlerdir. Bu ödüllendirmenin sadece maddi olmadığı, manevi şekillerde de yapıldığı tespit edilmiştir:

Ben etiket veriyorum, yaramazlık yaptıysa eğer, onu en sona bırakıyorum ama yine de veriyorum." (K6)

Örneğin Ayşe arkadaşımızı alkışlarla sahneye alıyoruz. Sahneye geliyor alkışlarla mesela ihlas suresini okuyor, tekrar alkışlarla yerine gidip oturuyor yani o sahneye gelmek için duaya sıkılarak değil koşa koşa geliyor. Sıkılmak söz konusu değil. (K8)

Çocuk bir iyilik yaptığı zaman arkadaşına, mesela oyuncağını paylaştı, 'oyuncağını paylaştın teşekkür ederiz, bakın arkadaşınız oyuncağını paylaştı' diye sürekli dile getiriyoruz. (K18)

Sınıfımda numaralar var çocuğun kendine ait, iyilik yaptığı zaman mesela 'annemin sofrasına yardım ettim tabakları ben götürdüm', bunu annesi yazıyor getirip o kumbaranın içerisine atıyor. Bir hafta sonra herkesin iyilikleri sayılıyor. Herkes onu doldurabilmek için elinden geleni yapıyor. Fotoğraf atıyorlar 'ben tabak taşıyorum' diye, kaşık taşırken fotoğraf atıyorlar. Ben bu şekilde iyiliği zenginleştiriyorum, bir de ödül var, bebek alıyoruz. (K19)

Bir başını okşamak, bir aferin, sınıfça alkışlamak ödül olarak yetiyor. Bunların maddi ödüllerin üzerinde olduğunu düşünüyorum. (...) Düşünme koltuğu, paspası vs. gibi şeylere kesinlikle karşıyım. (K1)

Öğreticilerin maddi ve manevi ödülleri dengelediği görülmektedir. Öğreticilerin çocukların takdir edilenin "iyi olduğu" şeklinde çıkarımlar yaptıkları bu evrede maddi-manevi araçlarla yapılan takdirlerin olumlu etkisinden faydalanmaları olumlu bir durumdur. K19 kodlu öğreticinin ifadesi, öğreticilerin ödül konusunda bir derecelendirme takip ettiklerini göstermektedir. Bu ifadeler aynı zamanda çocuğun "iyi" olarak öğretilen şeylerin uygulama alanının genişliğini idraki açısından veli-öğretici işbirliğinin önemine dikkat çekmektedir.

Çocuk yaramazlık yapmış olsa dahi ona "etiket" verdiğini söyleyen K6 kodlu öğreticinin ifadesi, yaptığı olumsuz bir davranıştan dolayı çocuğun olumlu başka bir davranışının görmezden gelmediğini göstermektedir. Korunmaya çalışılan bu denge, hem öğretici-çocuk arasındaki güven ve sevgi bağının muhafazası hem de Erikson'un psiko-sosyal gelişim evrelerinde ifade ettiği şekliyle çocuğun girişimcilik yerine suçluluk geliştirmemesi açısından önemlidir.²¹

2.2.2. Sınıf İçinde Yaşanan Problemlerin Çözümü

Okul öncesi eğitim hem mevcut problemlerin çözümü hem de zamanında yapılan gözlemlerle muhtemel problemlerin önlenmesi bakımından kritik

²¹ Erik Erikson, *Childhood and Society*, (2nd ed.) New York: Norton,1963. akt. Doğan Cüceloğlu, *İnsan ve Davranışı* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2018), 335.

bir dönemdir. Öğreticiler eğitim süreçlerinde yaşadıkları problemleri nasıl çözüme kavuşturdukları konusunda düşüncelerini şöyle dile getirmişlerdir:

Bir öğrencim evden devamlı para getiriyordu. Ablasının annesinin parasını çalıyormuş. Onu mesela sınıf ortamında hikâye yaparak çözdük. Anneye dedim ki görmezden geleceğiz. Böylesinin doğru olduğunu düşündüm ve araştırdım biraz internette. Yetmediğim yerde görüşleri araştırıyorum. Kesinlikle ona niye aldın demiyoruz. Konumuz da doğruluk ve dürüstlüktü. Allah nasip etti denk getirdi. Ama olmasa bile durumlarla ilgili hikâye, yalan söylemekle ilgili hikâye, empati yapma... Çocuğun en önemli işi oyundur denir ya, en kolay oyunla çözüldüğünü düşünüyorum. Çocuk, canlandırdığımız hikayedeki çocuğun yerine kendini koyuyor bence. Yalan söyleyen bir çocuk, doğruyu söylediği zaman alkışlıyoruz. Sen ödevini yaptın mı? “Yapmadım” diye doğruyu söylediğinde alkışlıyoruz. Eksiyi değil artıyı öne çıkararak. Onu destekleyerek. Anneye de böyle yapmasını söylüyorum. (K1)

İki çocuk çok fena dövüşüyorlar, boksör gibi birbirlerini dövüyorlar. Ben şimdi o çocuğu orada tutamam ki, ceza da vermeyeceğim, oturma yapamıyorum, ayağa kaldırıyorum, şimdi ne yapayım ben? Ama ayağa kaldırmamasam onu sakinleştiremiyorum. Diyorum ki sakinleş, neden böyle yaptığını düşün, orada ne yapıyorsam orada işimi bitiriyorum. Tekrar yanına gidiyorum ki, sen neden böyle yaptın? Soruyorum yani, bunu sormam lazım, bilmesi lazım... (K13)

Birinci ifadede bulunun öğretici dolaylı tecrübe yoluyla bir çözüm üretirken ikinci öğretici doğrudan sorularla bilişsel bir farkındalık oluşturmayı tercih etmiştir. K1 kodlu öğretici, çocukta görülen olumsuz davranışı, çocuğun kendisiyle özdeşleşebileceği bir hikâye/oyun kahramanı yoluyla çözmeye çalışmıştır. Çocuk böylece olayı doğrudan ve stresli bir şekilde yaşamayacak, dolaylı tecrübenin sağladığı rahat atmosferde “doğru” olan tutum ve davranışa yönlendirilecektir.²² İkinci öğreticinin bulduğu çözüm ise çocuğu problem noktasından uzaklaştırarak sakinleşmesine fırsat vermek, sakinleştiğinde ise yaptığı davranış üzerinde bir öz-düşünüm gerçekleştirmesini sağlamak olmuştur. “...sormam lazım, bilmesi lazım” ifadesi, öğreticinin bilişsel bir farkındalığı hedeflediğini göstermektedir. Bununla birlikte öğretici, bu soru-

²² Nuran Çınar, *Din Eğitiminde Bibliyoterapinin Bir Yöntem Olarak İmkânı* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2019), 44.

cevabı çocuk öfkeli olduğu anda yapmayarak olayı duygusal olarak da kontrol etmiştir.

Yalan söyleme davranışına çözüm bulma noktasında görüş beyan eden öğretmenlerden birinin ifadesi ise şu şekilde olmuştur:

Genelde öğrencilerde şu oluyor. Şurayı çalış yarın burayı vereceksin, normalde evde kendisi çalışmamış, şimdi yalana zaten kızıyoruz hepimiz, yalan söyleme diyoruz, doğruluğu öğretiyoruz, sen şimdi neden yalan söylüyorsun diyorum; hocam, 'yalan söylemiyorum' diyor, 'tamam şimdi hemen anneni arayalım' diyorum, hoparlörü açıyoruz, 'annesi sen bunu akşam çalıştırdın mı çalıştırmadın mı?'. 'Çalıştırdım hocam' diyor 'bir saat ben bir saat de abisi'. 'Neden yalan söylüyorsun bak bütün arkadaşların duydu şimdi' diyorum. (K3)

Öğretici, evde çalıştığı halde ödevini çalışmadığını söyleyen öğrencisinin annesini aramış, sesi hoparlöre alarak akranlarının duyacağı şekilde annesinden çocuğununkinden farklı bir beyan almıştır. Bu ifade üzerine görüşmedeki diğer öğretmenlerden davranışı olumsuzlayan tepki sözcükleri yükselmiş ve arkadaşlarının yanında çocuğa bu şekilde davranmanın onu rencide edeceğini belirtmişlerdir. Bu durum, kurslarda öğreticiden kaynaklanan problemler açısından ciddi bir örnek oluşturmaktadır. Çocuk ya da yetişkin herhangi bir insanı, akranları önünde rencide etmemek gerektiği, özellikle sınıf yönetimi derslerinde vurgulanmaktadır. Bununla birlikte bu pedagojik ilke, sadece alan bilgisi, pedagojik formasyon ya da sertifika programlarıyla kazanılabilecek bir hassasiyet değildir. Burada, okul öncesi öğretmenlik yeterliliklerinde, alan ve formasyon bilgisinin yanında "insan ruhuna ince bir bakış" olarak isimlendirilebileceğimiz bir özelliğin de daha fazla dikkate alınmasının gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Öte yandan bu yaş grubunda çocuğun ödevi istenen şekilde yapmasından ziyade ödev/sorumluluk bilinci kazanması hedeflenmelidir. Çocuğun "ödevini yaptın mı?" sorusuyla istenen cevabın ne olduğunu tam olarak idrak edemeyerek "yapmadım" şeklinde cevaplamış olması da muhtemeldir. Bu ifadelerle ilgili bir diğer dikkat çekilmesi gereken nokta -öğretici eğer gelişigüzel söylemedi ise- evde bir saat annesi bir saat abisiyle çalışmış olmasıdır. Okul öncesi yaş grubu için bu süre oldukça uzun görünmektedir.

Problem çözümünde kendisini güçsüz hissettiğinde ne yaptığıyla ilgili olarak K1 kodlu öğretici "(...) İçinden çıkamadığım bir şey olduğu zaman

‘Peygamberimiz (a.s) olsaydı ne yapardı?’ diye düşünüyorum. (...)” ifadesini kullanmıştır. Öğreticinin bu ifadesi, eğitimi yaptığı kaynaktan kendisinin de beslendiğini göstermektedir. Güncel problem-den-kaynağa/geleneğe, daha sonra kaynaktan/gelenekten bulunan çözümden-güncel probleme şeklinde bir yol izleyen öğretici, din eğitimi literatüründe üzerinde önemle durulan bir hareketlilik sergilemektedir. Öğreticinin bu ifade ile zımnen Hz. Peygamber’in “merhamet” sıfatına referansta bulunduğunu da düşünecek olursak, söz konusu yaş grubuyla yapılan eğitimde önemli olan “sevgi ve merhametle” yaklaşım için -muhtemel yorgunluk ve tükenmişlik hislerini bertaraf edecek bir motivasyon kaynağına sahip olduğu söylenebilir.

2.2.3. Oyunlar

Çocukların eğitimi söz konusu olduğunda etkinliklerin önemli bir kısmının oyun temelli olması kaçınılmazdır. Nitekim 4-6 yaş Kur’an Kursları Öğretim Programı’nın yaklaşım ve ilkeler bölümlerinde oyunlara dikkat çekilmektedir. Oyunun söz konusu “yaş grubundaki çocuklar için en uygun öğrenme yöntemi olduğuna vurgu yapılmakta, etkinliklerde oyunların mümkün olduğunca kullanılması istenmekte, bununla birlikte her oyunun değerler eğitimi-ne yönelik bir kazanım içermesi gerektiği” hatırlatılmaktadır.²³ Programda yer alan bu ifadelerin uygulamadaki yansımaları görebilmek için öğretmenlere eğitsel etkinlikleri nasıl yaptıkları sorulmuştur. Bu soruya verilen cevaplardan, öğretmenlerin hepsinin eğitimin geneli içinde çocukların oyun ihtiyacını gözettiği anlaşılabilir. Birlikte “din eğitimi etkinlikleri arasında oyuna yer verme” ve “etkinliğin kendisini oyun temelli olarak düzenleme” şeklinde iki uygulamanın yapıldığı görülmüştür. Birinci uygulamayı içeren ifadeler şunlardır:

Bütün dini etkinliklerde oyun yapmıyorum ben. Oyunlar şarkılar... Yeter ki bir amaca hizmet etsin. Zaten sosyal hayat, dinden ayrılan bir şey değildir. Ahlak, saygı, sevgi... Ama hepsi de din değildir. Çocuk başka şeylerden de doyumunu alsın. Doğru olan şeylerle destekliyorum ben. Şarkılarla, oyun hamurlarıyla harf yapma gibi etkinliklerle mesela.
(K1)

²³ “Kur’an Kursları Öğretim Programı (4-6 Yaş Grubu)”, 7-8.

Bazen dini değerleri verirken çok sıkılıyorlar bir an önce o sınıftan çıkmak istiyorlar. Mescide veya oyun odasına gidiyoruz hoplayıp zıplayıp tekrar gelip devam ediyoruz. Öbür türlü bıkiyorlar zaten. 'Ne zaman eve gideceğiz, annelerimiz ne zaman gelecek, akşam oldu mu?' soruları gelmeye başlıyor. (K3)

K1 kodlu öğretici, kısmen muğlak olan ifadesinde -görüşmenin seyrinde açıklığa kavuşturulduğu şekliyle- "her oyunu, etkinliği dini eğitim içeren bir karaktere dönüştürmediğini, böylece sürecin doğal olarak işlemlerini sağladığını" kastetmiştir. Diğer öğreticinin ifadesinde de oyunun etkinlikler arasında yer aldığı görülmektedir.

Etkinlikleri oyun temelli düzenleyen öğretmenlerden bazılarının ifadeleri ise şu şekildedir:

Ezberlerde biz şöyle yapıyoruz mesela... Sandalyelerin arkasına saklanıyor herkes, mısırlar patlasın oyunu oynayalım diyoruz. Tencereye mısırları koyuyoruz onlar mısır oluyor, besmeleyi çekiyoruz ocağımızı yakıyoruz. Yavaş yavaş önce patlıyorlar sonra tepeye zıplıyorlar. Ezberleri o şekilde yapıyoruz öyle büyükler gibi oturalım şimdi talim yapalım şeklinde değil. Yeri geliyor sandalyelere çıkıyoruz. Bu şekilde yaptığımız için onlar hevesleniyorlar. (K2)

Bazılarında drama, bazılarında oyun, bazılarında hikâye (K8)

Hafıza oyunları, mesela müfredatımız da var elif, be, te, se, cim diye müfredatın içerisindeki şeylerden kestik. Arkasında amblem var, onu koyduk. Mesela çeviriyor aynısını bulmaya çalışıyor. Hafıza kartlarında da yaptık mesela. (K10)

Harf yapıyoruz, yarış yaptırıyorum mesela, tahtaya çiziyorum saatin S, A'sı sayıyorum. Başlıyorum çocuklar kim önce yazarsa. (K11)

Mesela tombala yaptım harflerden, harfi bulmaya çalışıyorlar. (K12)

Bunu üç sene oldu yapalı. Şöyle kartlarım var. Zimbalar yaptım uçlarından, bir de tahtanın ucunda mknatis da vardı. Böyle tutuyor işte çocuk söylediğimiz harfi. (K14)

Öğreticilerin özellikle Kur'an-ı Kerim ve ezber eğitimini, programda yer verilen ya da kendilerinin kurguladıkları oyunlarla, oyun temelli olarak ger-

çekleştirdikleri görülmektedir. Öğreticiler, dini bilgiler ve değer eğitimi başlıklarında ise bir oyun örneği vermemiştir.

2.2.4. Çocukların Soruları

4-6 yaş aralığı, “sorgulama dönemi” olarak isimlendirilen gelişim evresini kapsamaktadır. Bu dönemde çocukların sorduğu sorular arasında dini içerikli sorular da bulunmaktadır.²⁴ Bu nedenle öğreticilerin çocukların sorularıyla ilgili farkındalıklarını ve değerlendirmelerini tespit etmek önemli görülmüştür. Öncelikle öğreticilere, çocukların dini gelişimlerini tespit amacıyla kursa başlamadan önce sordukları sorular ve kullandıkları cümleler ile ilgili bir ön çalışma yapıp yapmadıkları sorulmuş, alınan cevaplardan genel olarak böyle bir ön çalışma yapmadıkları anlaşılmıştır. Velilere sadece çocuğun daha önce gittiği resmî-gayri resmî bir kurs olup olmadığına dair bir soru yönelttiklerini ifade etmişlerdir. Araştırmanın yapıldığı 2018-2019 eğitim öğretim yılı için yayımlanan Uygulama Esasları’nda da herhangi bir forma rastlanmamıştır. 2020-2021 eğitim-öğretim yılı için yayımlanan Uygulama Esasları’nın ekinde ise “Aile ve Çocuk Tanıma Formu”, “Çocukla İlgili Bilgiler” gibi formların yer aldığı görülmektedir. Ancak bu formlarda çocuğun dini gelişimiyle ilgili bir soru yer almamaktadır.²⁵

Öğreticilerin öğrencilerin kursa gelmeden önceki dini ön öğrenmeleri izah veya düzeltme konusunda sıkıntı yaşadıkları da görülmektedir:

Daha önce görev yaptığım yerde daha çok karşılaşıyordum. ‘Allah yakar, çarpar. Ekmek çarpar.’ ifadelerle. Biri ekmeği yere düşürüyor mesela ötekisi şimdi çarpılacaksın diyor. Çarpılmak ne demek bilmiyor ama böyle söylüyor. Aslında bizim burada önce veliyi bilinçlendirmemiz gerekiyor. Önce kendimiz öğrenmemiz sonra veliyi bilinçlendirmemiz gerekiyor. Çocuklar bizle tanışmadan önce dinin olumsuz tanıtımlarıyla maalesef karşılaşabiliyor. Bununla ilgili de bir çalışma yapmamız gerekebiliyor. Biz velilerle iki günde bir, her hafta, her ay görüşüyoruz ama bizim yetmediğimiz durumlarda özellikle çocuk gelişim uzmanlarından eğitim almaları gerekiyor. (K1)

²⁴ Zeynep Nezahat Cihandide, *Okul Öncesi Din ve Ahlâk Eğitimi* (İstanbul: DEM, 2014), 64.

²⁵ Diyanet İşleri Başkanlığı, “2020-2021 Eğitim Öğretim Yılı Kur’an Kursu Uygulama Esasları”.

K1 kodlu öğreticinin velilere de eğitim verilmesi gerektiğine dair bu düşüncesini diğer öğretmenler onaylamışlardır. Muhtemelen öğretmenlerin bu taleplerinden ve idarecilerin bu yöndeki ihtiyacı görmüş olmalarından dolayı Öğretim Programı'nın ekler bölümüne "Aile Eğitimi İhtiyaç Belirleme Formu" ilave edilmiştir. Velinin eğitim almak istiyorsa işaretlemesi istenen konular arasında "4-6 Yaş Çocuğunun Gelişim Özellikleri", "Erken Çocukluk Dönemi Din ve Değerler Eğitimi", "Çocuğun Eğitiminde Ailenin Önemi" gibi başlıklar da yer almaktadır.²⁶ Kurslarda verilen eğitimin ailedeki modellerle çelişmesi ve ailenin çocuğa karşı yanlış tutumu nedeniyle öğretmenlerin zorluklar yaşadığına farklı çalışmalarda da dikkat çekilmiştir.²⁷

Kurs eğitimi esnasında çocukların evde veya okulda sordukları sorularla ilgili öğretmenlerin ifadeleri ise şu şekildedir:

Eğitime başlamadan önce değil de sonrasında bir toplantıda bir öğrencimin annesi 'ben Seda'nın sorularından bıktım hocam' dedi. Çocuk sürekli 'Allah niye gelmiyor, bizi çok seviyorsa neden beni görmeye gelmiyor' diyormuş. Bazen de 'beni görüyor' diye, tuvalete çıkamıyormuş. 'Peygamberimiz bizi çok seviyorsa neden görmeye gelmiyor. Evimize gelsin beni görmeye gelsin' diye çok anlatmış." Bu gibi soruları eğitime başlamadan önce değil de eğitim süreci esnasında not alıyoruz. Mesela Allah ve peygamber sevgisini işledik, zannediyorum çocuğun kafasına onlardan sonra takıldı. Benim anlattıklarımın sonra oluştuğunu düşündüm. Ben de mesela şeker testi yaptım merakını gidermek için, sıcak su aldım içine kesme şeker attım karıştırdım, şekerin nasıl eridiğini gösterdim. Görünmediğini zaten gördüler gözleriyle. Allah-u Teâlâ'nın da bu şekilde görülemeyeceğini ama her tarafta olduğunu anlatmaya çalıştım. Sonra sordum annesine, artık o konulardan bahsetmediğini söyledi. (K10)

(Allah) Bizi görüyor mu?" diye soruyorlar. (K3)

Benim çocuklar 5-6 yaşında. Velinin biri çocuğuna hep 'Yapma Allah görür' demiş. Çocuk da 'öğretmenin o zaman Allah nerede' diye so-

²⁶ "Kur'an Kursları Öğretim Programı (4-6 Yaş Grubu)", 43.

²⁷ Zeynep Yüksel, "4-6 Yaş Kur'an Kursu Öğreticilerinin Öğretim Yöntemleri Açısından Yeterlik Algıları (Çankırı Örneği)", 177; Gün, "Veli ve Öğretici Görüşleri Doğrultusunda 4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursları Eğitimi: Samsun İli Örneği", 56.

ruyor. Şimdi ben ne diyeyim? Yani çocuk Allah'ın somut bir şeklini arıyor. Akıldan yola çıkarak örnek verdim ben. (K3)

Peygamber Efendimizin hayatta olduğunu düşünüyorlar. Ravza-i Mutahhara'yı boyamıştık. Peygamber Efendimizin (sav) kabri olduğunu bilmiyorlar tabi. 'Ölmüş mü peygamber efendimiz niye ölmüş?' diye soruyorlar. (K6)

İfadelerden anlaşıldığı üzere sadece bir öğretici-"biz" zamirini kullandığı için kursta birlikte görev yaptığı arkadaşları da buna dahil edilebilir- eğitim sürecinde çocukların sorularını not aldığını beyan etmiştir. Süreçle ilgili notlar almak, çocukların dini içerikli sorularına daha uygun ve yetkin cevaplar verebilmek için öğreticiye üzerlerinde tekrar düşünme ve daha sistemli çalışmalar imkânı vereceği gibi bu noktada öğreticiye yardımcı olacak akademik çalışmalar için de bir veri sağlayacaktır.

Çocukların sorularının genellikle Allah-u Teâla'nın her yerde olmasının ve herşeyi görmesinin nasıllığı ve bizim O'nu göremememizin nedeni üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Öğreticiler bu soruya akıl ve suda eriyen şeker benzetmeleriyle cevap vermektedir. Suda eriyen şekerin bir somutlaştırma örneği olarak değerlendirilmesi mümkün olmakla birlikte "akıl" örneği, soyut bir kavramı yine soyut bir kavram ile açıklamayı içerdiğinden çocuk için kolaylaştırıcı olduğunu söylemek zordur. Allah-u Teâla'nın herşeyi görmesi, K10 kodlu öğreticinin ifadesinde de görüldüğü üzere -aynı yaşlarda mahremiyet eğitimini de yavaş yavaş kazanmakta olan çocuklar için "tuvalete gitmek istememe" gibi sonuçlar doğurabilmektedir. Bu durumda "Allah'ın her şeyi görmesi" hususunun çocuklara ek izahlarla anlatılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Diler'in araştırması, 4-6 yaş Kur'an Kursu öğreticilerinin mahremiyet eğitimi konusunda kendilerini yetersiz gördüklerini ortaya koymuştur. Öğreticilerin bu konuda yeterlilik kazanmalarına yönelik eğitimlerde "çocuğun kendi özeli" ve bunu muhafazası ile ilişkili olan mahremiyet eğitiminin "Her şeyi gören Yaratıcı" kavramı ile birlikte ele alınırken dikkat edilmesi gereken ilkeler belirlenmelidir.²⁸

²⁸ Ramazan Diler, "4-6 Yaş Kur'an Kursu Öğreticilerine Göre Mahremiyet Eğitimi ve Önemi (Nitel Bir Analiz)", *Eskiyeni* 41 (2020), 623-652.

Allah'ü Teâla ve Hz. Peygamber'in sevgi temelli anlatılması ve çocukların bu sevgiyi içselleştirmesi, "Seviyorlarsa neden beni görmeye gelmiyorlar?" şeklinde sorular sormalarını da beraberinde getirmektedir. "Seviyorsa görmeye gelir." şeklinde basit çıkarımlar yapan çocukların bağlanma nesnesi arayışları, Allah-u Teâla'nın kâinatta insana emanet olarak bahsettiklerine, Hz. Peygamber'in de emanet olarak bıraktığı güzel davranış örneklerine dikkat çekilerek giderilebilir.

Öğreticilerin ifadelerinden yola çıkarak çocukların sorularının Yaratıcı, Peygamber ve ilişkili olarak Hz. Peygamber'in vefatı etrafında toplandığı görülmektedir. Öğreticilerin neredeyse hepsinin dikkat çektikleri bir nokta, çocukların Allah ve peygamber kavramlarını karıştırdıkları ancak eğitim süreci içinde bu kavram yanlışlarının ortadan kalktığı olmuştur. Hz. Peygamber'in vefat etmiş oluşunu sorgulamaları da bunun bir sonucu olarak görülebilir. Çocukların Hz. Peygamber ve Allah kavramlarını birbirine karıştırmalarına antropomorfik bir tanrı inancına sahip olmaları sebep olmaktadır. Bu kavram yanlışlığına, gelişim özelliklerinden dolayı rastlanmaktadır. Nitekim Aydar ve Tokur, çalışmalarında benzer bir sonuca ulaşmışlardır. Derslerde Allah ve Peygamber daima birlikte anıldığı için çocuklar Peygamber (a.s) ile entegre bir Allah imajı geliştirebilmektedirler. Araştırmalarındaki çocuklardan üçü Allah'ın Peygamber (a.s) gibi görüldüğünü söylerken içlerinden biri Tanrı'nın isminin Muhammed olduğunu söylemiştir.²⁹ Gücen ve diğerlerinin araştırması da çocukların Allah ve Peygamber kavramlarını karıştırdıkları ortaya konmuştur. Bunun yanısıra araştırmada bu yaştaki çocukların antropomorfik tanrı tasavvurunun bir ispatı olarak başka figürlere de değinilmiştir. Buna göre çocuklar Allah'ın kudretini çizgi film karakterlerinin gücüyle kıyaslayan, büyüyünce Allah kadar güçlü olacağını ifade eden, Allah'ın teklik ve benzersizliğini yalnızlık ve kimsesizlik olarak yorumlayan, üst kata çıkarak Allah'a hediye götürmek isteyen çocukların olduğunu öğretmenler ifade etmişlerdir.³⁰ Yüksel'in çalışmasında da öğretmenler çocukların en çok "Allah nerede? Neden

²⁹ Ayşe Aydar - Behlül Tokur, "Attachment Theory and Child's Perception of God at 4-6 Ages", (25 Ağustos 2019), 70.

³⁰ Ali Gücen vd., "4-6 Yaş Kuran Kursu Öğretim Programının Öğretici Görüşleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi", *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Kongresi Bildiri Kitabı (18-20 Mart 2016)*, ed. Mücahit Kıbrıs (İstanbul, 2016), 759.

onu göremiyorum?”, “Allah ve peygamber aynı kişi mi?”, “Peygamber insan mı?” şeklinde sorular sorduklarını beyan etmişlerdir.³¹

2.2.5. Eğitimin Çocuk Davranışlarına Yansması

Okul öncesi dönem, çocuğun bilinçli ya da bilinçsiz gözlemlediği her şeyi taklit ettiği bir çağdır. Taklitte yaptığı eylemler düşünüp anlama sonucu meydana gelmediği,³² başka bir ifadeyle eylemin doğru-yanlışlığını tahkik edip seçme istidadı henüz bu çağda gelişmediği için çocuğun önüne davranışına yansıtacağı güzel dini pratik örnekleri koymak önemli bir eğitim hedefidir. Bu amaçla öğreticilere yaptıkları eğitimin çocuk davranışındaki tezahürleri ile ilgili sorular sorulduğunda öğreticilerin okulda gözlemledikleri davranışlarla ilgili ifadelerinden bazıları şu şekilde olmuştur:

(Yemekten önce) ‘Ellerimizi açacağız, kimse başlamasın!’ diyenler var. Duadan sonra ‘Bekle Fatıha’yı da okuyacağım!’ diyen çocuklarımız da var. Yemeğe geçildiğinde ‘Yiyiniz, içiniz, israf etmeyiniz’ ayetini her yemekte söylüyor mesela çocuk. (K2)

Yemekten önce ellerin yıkanmasını, yemekten sonra ellerin yıkanmasını, temiz olması gerektiği, peçetemizi çöp kovamıza silkelememizi, yemekten sonra ellerine sağlık diyebilmeyi... (bunları hep uyguluyorlar.) (K3)

Velilerden aldıkları geri bildirimler doğrultusunda öğreticilerin aktardıklarına göre ise çocuklar evde şu davranışları sergilemektedirler:

Yemekte anne-babasının kaşığı bıraktırmış ‘Dur anne!’ (diye). Benim öğrencilerim üç buçuk yaşında, 2015 doğumlular. ‘Yemeğimizi yemeyelim, bekleyelim, duamızı yapalım sonra!’ demiş. Duasını yapmış, ‘Hadi yiyebilirsiniz afiyet olsun, bismillah deyin!’ demiş. (K4)

Çok olumlu geri dönüşler alıyoruz, mesela sınıfa girerken selam veriyorlar, su içerken babasının ayağına vuran çocuk var, ‘oturarak içecek-sin’ diye. (K1)

³¹ Zeynep Yüksel, “4-6 Yaş Kur’an Kursu Öğreticilerinin Öğretim Yöntemleri Açısından Yeterlik Algıları (Çankırı Örneği)”, 176.

³² Cihandide, Okul Öncesi Din ve Ahlak Eğitimi, 64.

Çocukların sadece kendi davranışlarını değil, diğerlerinin davranışlarını da değiştirmeye çalışacak kadar kursta öğretilen pratikleri uygulamaya hevesli oldukları görülmektedir. Ebeveynlerin kurslardan memnuniyeti ile ilgili bir çalışma yapan Demir ve Camdan'ın çalışmasında da velilerin çocuklarının davranışlarında ciddi değişimler olduğunu kaydettikleri görülmektedir. Çocuklarının kursta öğrendiklerini alışkanlık haline getirdiğini söyleyen veliler, yemek yerken veya herhangi bir işe başlarken besmele çektiği, duruşunun-konuşmasının değiştiği, paylaşmayı öğrendiği, hırçınlık ve bencilliğinin törpülediği, doğayı korumaya ve israf etmemeye, saygılı davranmaya duyarlı hale geldiği, namaz kılmaya ve Kur'an okumaya daha istekli olduğu, ezanı dinlediği, uyumadan önce ve uyanınca, yemek yerken dua ettiği, su içerken oturduğu, abdest aldığı, namaz kılarken annesini rahatsız etmediği, önünden geçmediği, Kur'an'a saygı geliştirdiği, yemekten önce ellerini yıkadığı örneklerini vermişlerdir.³³

Çalışmamızdaki öğretmenlerden birinin ifadesi, çocuklara öğrettiği sureleri/duaları, duygusal bir boyut katarak tekrar etmelerini sağladığını göstermektedir:

Akşam dua okuyup yatarsak Peygamber efendimiz bize gül kokusu sürer diye ben çocuklara öğretmişim mutlaka akşam yatmadan önce bildiğiniz duaları okuyun, Peygamber efendimiz sizin yanınıza gelsin gül kokusu sürsün alnınızdan öpecek diye. (K5)

Duaların çocukların -korkularını yenmek gibi- duygusal ihtiyaçlarında rol oynadığı yukarıda zikredilen çalışmada da tespit edilmiştir. Bir veli, karanlıktan korkan çocuğunun besmele çekerek korkusunu yenebildiğini ifade etmiştir.³⁴

2.2.6. Sorumluluk Bilinci ve Görevlendirme

Okul öncesi dönem, Erikson'un psiko-sosyal gelişim kuramına göre "girişimcilik-suçluluk (4-5 yaş)" ve 6 yaş itibariyle de "üreticilik-aşağılık duyguları"

³³ Ömer Demir - Rabia Camadan, "4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursları Ebeveyn Memnuniyeti: Bayburt İl Örneği", Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 9 (Bahar 2019), 15,21.

³⁴ Demir - Camadan, "4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursları Ebeveyn Memnuniyeti: Bayburt İl Örneği", 21.

su (6-12)" çatışma ve hedeflerini içeren bir dönemdir.³⁵ Çocuğun geliştirmesi beklenen girişimcilik ve üreticilik hedeflerinin ikisi de sorumluluk ve vazife kavramıyla ilişkilidir. Bu doğrultuda öğretmenler söz konusu yaş grubuyla eğitim yaparken çocukların sorumluluk yüklenmesini sağlayacak etkinliklerle ilgili şu ifadelerde bulunmuşlardır:

Her gün bir çocuğu sınıf başkanı seçiyorum. (Diğer öğretmenler de onaylayan ifadelerle bu cümleye katıldılar.) Fotokopi dağıtılacaksa o dağıtıyor ama herkes istekli olduğu için bu çözümü buldum her gün listeye göre bir çocuk başkan oluyor. 19 çocuğum varsa 19 gün boyunca her çocuğum bir görev almış oluyor. Tabii gerektiğinde arkadaşları onlara da yardımcı oluyorlar. (K7)

Yemek duası görevi. Sorumluluk bilinci. (K3)

Yemek duası sırayla. Sırada önde olmak istiyor bu sırayla. Hep sırayla bugün birinci olan yarın ikinci öbür gün üçüncü. Küçük bir gözden kaçırmanız onlar için bir soğuma olabiliyor. O yüzden dikkat etmek zorundayız. (K1)

Bizde başkan öne geçiyor. (K7)

Bu örneklerin yanı sıra bazı öğretmenler, herhangi bir görev ve sorumluluk vermeden önce öğrenciyi gözlemlediklerini ifade etmişlerdir:

Görev dağılımı yapmak için onları ilk hafta gözlemliyorum. Her öğrencinin görev almasını sağlamaya çalışıyorum. Görevleri zaman zaman değiştiriyorum. (K14)

Sınıfımda her çocuğun belirli bir görevi var. O görevleri verirken de ben onları ilk hafta gözlemliyorum. (K2)

Aynı öğretici sınıf içi sorumluluklardan sınıf disiplinini sağlamada istifade ettiğini beyan etmiştir.

Her birinin görev almasını sağlamaya çalışıyorum. Sağlamazsam sınıfta büyük bir olumsuzluk oluyor. Onu yapmazsam bile hafta hafta değiştiriyorum görevleri. Çocuğumun bir tanesi hareketli. Kapıya koyuyorum, 'ben kapıda sıkıldım' diyor onu da değiştiriyorum ama hepsine bir görev vermeye çalışıyorum, görev verdiğimde hem kendi üzerimde

³⁵ Cüceloğlu, İnsan ve Davranışı, 335.

yük gidiyor hem sınıfımın ortamı daha düzenli oluyor hem de onlar kendilerinin bir işe yaradığını düşünüyorlar, evde bir sorumluluğu olduğunu annesine söylüyormuş mesela. 'Ayakkabıları lütfen kibleye güzel çevirir misin?' Veli diyor ki 'hocam siz mi söylediniz bunu bu şekilde?' Aslında ben onu kibleye çevirsin diye söylemedim sadece ayakkabı dizme görevi verdim. Nerden duymuş bilmiyorum ama velinin bu çok hoşuna gidiyor ve ben 4-5 yıldır her zaman çocuklara bu görevleri vermişimdir. (K2)

Olası disiplin problemlerine karşı sorumluluk ve vazife vermeyi bir tedbir olarak kullanan bir diğer öğreticinin ifadesi ise şu şekildedir.

Hareketli olan bir çocuğum var ona sorumluluk veriyorum. Dışarı çıkmaya eğilimli kurallara riayet etmeyen bir çocuk mesela... ona diyorum ki seni sınıf başkanı yapıyorum dışarı çıkan olursa sen bana söylüyorsun, bundan olumlu sonuç alıyorum. (K5)

Öğreticilerin sınıf başkanlığı, yemek duasının okunması, faaliyet kağıtlarının dağıtılması gibi görevleri genellikle günlük değişimlerle vererek her çocuğun görev almasını sağladıkları görülmektedir. Kimi öğretmenler herhangi bir sorumluluk vermeden önce gözlem yapmakta ve vazifeleri çocukların bireysel farklılıklarına göre dağıtmaktadırlar. Öğreticiler, görev ve sorumlulukların dağılımında yapacakları herhangi bir dikkatsizliğin çocukları olumsuz etkileyeceğinin farkında olup bu konuda hassas davranmaktadırlar. Çocukların okulda yüklendikleri sorumlulukları -kendi yorumlarını da katarak- evde de devam ettirmeleri hem öğreticiyi hem de veliyi hoşnut etmektedir.

2.2.7. Kur'an-ı Kerim Öğretimi

"İslam'ın temel kaynağı olan Kur'ân-ı Kerim'i ses ve şekil olarak tanımaları" 4-6 yaş programının genel amaçları arasındadır. Bu genel amaçla ilişkili olarak ilkeler kısmında Kur'an öğretiminde harf ve kelimelerin doğru telaffuzuna özen gösterilmesi ancak mahreç üzerinde çocuğu bıktırarak bir ısrardan kaçınılmasına dikkat çekilmiştir. Aynı zamanda söz konusu yaş dönemindeki değerler eğitiminin Kur'ân-ı Kerim ve dini bilgilerin öğretiminden ziyade çocukta din duygusunun gelişmesine katkı sağlamayı hedeflediğinin altı çizilmiştir.³⁶ Bu genel amaç ve ilkeler doğrultusunda öğretmenlere sorular yöneltil-

³⁶ "Kur'an Kursları Öğretim Programı (4-6 Yaş Grubu)", 7-9.

miş, alınan cevaplar sonucunda “Kur’ân-ı Kerim Öğretimi ve Sure/Dua Öğrenme” ve “Kur’ân-ı Kerim Öğretimi ve Sure/Dua Öğreniminde Yaşanan Sıkıntılar” temaları oluşmuştur. Bu temalara alt başlıklar halinde yer verilecektir.

2.2.7.1. Kur’ân-ı Kerim Öğretimi ile İlgili Düşünceler

4-6 yaş grubu Kur’an Kurslarında Kur’an-ı Kerim’i tanıma ve öğrenmeye yönelik temel etkinlikler önemli bir yer tutmaktadır. Çalışma grubundaki öğretmenler genel olarak dört-altı yaş grubunda verilecek dinî eğitimi gerekli gördüklerini beyan etmişlerdir. Soru, Kur’ân-ı Kerim alanı için özel olarak sorulduğunda ise “evet, gerekli görüyorum”, “kısmen gerekli görüyorum”, “aslında bir ders yeterli” gibi cevaplar vermişlerdir. Kur’ân-ı Kerim dersinin gerekliliğini velinin bu yöndeki talebi ve bu talep karşılanmadığı takdirde ihtiyacın ehil olmayan ellerce giderileceği şeklinde izah eden bir öğretici şu ifadede bulunmuştur:

Bir kere velilerin böyle bir talebi var. Bunları göz ardı edemeyiz. Eğer biz bu işi yapmazsak daha çok resmi olmayan sübyan kurslarına ya da başka bir yere verecek. Bu bir gerçek. Eğitimci olarak tamam benim çocuğum Kur’an-ı Kerim’i öğrenmese de olur. Benim kendi çocuğum okul öncesi dönemde iki kez hatmetti ama ikinci sınıfa gittiğinde unuttu. Bunu kendim yaşadığım için biliyorum çocuk hatim de etse çok zor devam ettirmesi ama velilerin böyle bir talebi var ve onlar için bu çok önemli o yüzden bence aslında gerektiği kadar Kur’an-ı Kerim öğretilmeli. (K1)

Demir ve Camadan’ın çalışmasında çocuklarını neden 4-6 yaş Kur’an kursuna gönderdikleri sorusuna velilerin verdikleri cevapların çoğunda çocuğunun Kur’an-ı Kerim’i öğrenmesi isteği yer almaktadır. Yukarıda ifadesi verilen öğreticinin ifadesiyle paralel şekilde velilerden birisi “(Çocuğum) Kur’an eğitimini eğitimi insanlardan alsın istedim.” beyanında bulunmuştur.³⁷ Yüksel’in çalışmasında da öğretmenler, bu dönemde verilen eğitimin etkililiğine ve halkın ilgisine dikkat çekerek bu gerekliliğe vurgu yapmışlardır.³⁸

³⁷ Demir - Camadan, “4-6 Yaş Grubu Kur’an Kursları Ebeveyn Memnuniyeti: Bayburt İl Örneği”, 13-14.

³⁸ Zeynep Yüksel, “4-6 Yaş Kur’an Kursu Öğreticilerinin Öğretim Yöntemleri Açısından Yeterlik Algıları (Çankırı Örneği)”, 170.

Öğreticilerin neredeyse tamamının yukarıda yer verilen "Kur'ân-ı Kerim ve dini bilgilerin öğretiminden ziyade çocukta din duygusunun gelişmesine katkı sağlama" ilkesini gözettikleri tespit edilmiştir. İlgili ifadelerin bazıları şu şekildedir:

Benim fikrim çocukların Kur'ân-ı Kerim'le, Kur'ân-ı Kerim alfabe-siyle küçük yaşta tanışması daha mantıklı. Kuran okumayabilir, hatim yapmayabilir, ama onunla tanışması lazım dokunması lazım, onu öğ-renmesi görmesi lazım, yani onu kendi kitabı olarak sevmesi, biz usta in-sanlar olarak onlara sevdirmemiz lazım, bunu daha sonradan sevmesi daha zor oluyor. (K5)

Benim görüşüme göre çocuklar bu yaşta Kur'ân-ı Kerim ile tanışma-lı. Kur'ân-ı Kerim'in manevi havasını teneffüs etmeli, ileriki zamanlarda da peyderpey sıkmadan Kur'ân-ı Kerim'le yoğrulmalı diye düşünüyö-rüm. Bu yaştan başlaması gerektiğini düşünüyorum. (K6)

Zor olduğuna dair bir endişe duyulabiliyor ama Kur'ân-ı Kerim gerçekten zor değil. Özellikle biz onlara sevgiyle yaklaşmayı sevgiyle ta-nınmayı sevgiyle dokunmayı öğrettiğimiz zaman ilk etapta... Bizim ilk ünitemiz zaten sevgi ünitesi. Ben ilk geldikleri zaman diyorum ki herkes kitabını çıkarsın Kur'ân-ı Kerim elifbasını üst üste koysun, onları gözlem-liyorum. İlk gelen koyuyor, ikincisi gelip onun üstüne koyuyor. İlk gelen diğerine çaktırmadan gelip altta kalan kendi kitabını üstte alıyor ki ona sı-ra önce gelsin. O kadar hoşuma gidiyor ki, yani gerçekten sıkılmıyor bu çocuklar. Kur'ân-ı Kerim zor bile olsa sıkılmıyorlar. Hatta videoya çek-tim geçen sene velilere attım. Annesi çok şaşırıldı. 'Evde ben okutamıyo-rum hocam çok zorlanıyorum'. Bakın dedim burada alttaki kitabı çıkarı-yor en üstte alıyor ki önce kendisi gelsin benim yanıma ve asla ikinciy e söyletmiyorlar, koşa koşa geliyorlar yani öğretmenim ne zaman beni ne zaman okutacaksınız diye. Yani bence her şey sevgiden kaynaklanıyor. Zor da olsa biz onlara sevgiyle öğretirsek o zor olan ne olursa olsun ço-cuklar öğrenmek için çırpınıyorlar yani gerçekten adeta koşarak onu yapmaya çalışıyorlar. Ben 5 yıldır görev yapıyorum hiçbir çocuğumun benim yanıma sıkılarak geldiğine asla şahit olmadım. İnşallah da olmam bundan sonra. (K8)

Ama şöyle bir şey var, bizim bütün kurslarımızda, genellikle çoğun-luğumuz 5-6 yıldır görev yapıyoruz, değerler eğitimine daha ağırlık ve-riyoruz. İlla bizim çocuğumuz hafız olsun ya da süper, tecvitli bir şekilde

Kur'ân-ı Kerim okusun diye değil. Ben şahsi görüşüm olarak çocuklarına değerler eğitimini daha çok veriyorum. (K2)

Daha yatkın olacağını düşünüyorum. Çocuk dört-altı yaşta Kur'ân-ı Kerim'e alışıyor unutsa bile ileriki zamanlarda daha çabuk kavrar diye düşünüyorum. (K5)

Söz konusu öğreticinin son ifadelerinde de görüldüğü üzere öğreticilerin geneli, Kur'ân-ı Kerim'i literal olarak öğrenme ve ileri okuma becerileri edinmelerinden ziyade çocukların Kitap'ı tanıyıp bilmelerini ve sevip aşına olmalarını hedeflemektedirler. Ayrıca Yüksel'in araştırmasının sonucundan farklı olarak öğreticilerin çoğu, anlam ve değer eğitimi vurgusu yapmışlardır.³⁹

Öğreticiler çocuğun kusursuz bir şekilde Kur'ân-ı Kerim okumasını eğitimin genel hedeflerinin önüne geçirmemektedirler. Bununla birlikte bu konuda hızlı ilerleme gösteren çocukların Kur'ân-ı Kerim hatmettiklerini de beyan etmişlerdir: "Kur'ân-ı Kerim eğitiminde çocukların vardığı en ileri nokta hatim." (K1)

Bazı öğretmenler ise Kur'ân-ı Kerim öğretiminin okul öncesi eğitimin ve temel eğitimin genel hedeflerine yapacağı katkıya dikkat çekmişlerdir:

(...) Çocuklar anaokulunda Kur'ân-ı Kerim öğrenmiş iseler ilkokula başladıklarında Türkçe okuma yazma öğrenirken olumlu sonuçları olduğuna dair velilerden geri bildirim alıyorum. 'Hocam' diyorlar 'çok çabuk öğreniyor', hani daha bir rahatlık oluyor, Kur'ân-ı Kerim onların zihinlerini daha bir geliştiriyor. Zorlanmıyoruz diye olumlu sonuçlar alıyoruz. Buna da etkisi oluyor. (K6)

Dil gelişimine de çok faydası oluyor. (...) 4 yaş grubunu okutuyorum bu sene. Bir öğrencim Türkçe konuşurken R, L gibi çoğu harfleri çıkaramıyordu. İki ay olmadı kursa başlayalı çocuk ama buna rağmen mesela Kur'ân harflerini tekrar ede ede artık Türkçe konuşması da düzeldi. Dil gelişimini de çok güzel desteklediğini görüyorum. (K1)

2.2.7.2. Kur'ân-ı Kerim Öğretiminde Yaşanan Sıkıntılar

Kur'ân-ı Kerim öğretimi ve sure ezberi, çocukların kısa bir süre de olsa bir yerde sabit kalarak dikkatlerini toplamalarını gerektiren faaliyetlerdir.

³⁹ Bkz. Zeynep Yüksel, "4-6 Yaş Kur'an Kursu Öğreticilerinin Öğretim Yöntemleri Açısından Yeterlik Algıları (Çankırı Örneği)", 173.

Okul öncesi eğitim, çocukların bir eğitim ortamına giriş yaptıkları ve bir görevi tamamlayana kadar dikkatini yoğunlaştırma, sabretme, bekleme, zaman ayırma gibi becerileri geliştirerek bu becerilere ihtiyaç duyacakları temel öğretime hazırlandıkları bir evredir. Oyunun çocuk ruhu için cezbediciliği ve dahi gerekliliği, bu becerilerin kazanımını her çocuk için farklılaştırabilir. Nitekim bazı öğretmenler bu yönde görüş beyan etmişlerdir:

Mesela bazı çocuklar 'öğretmenim okumak istemiyorum' diyorlar. Çok da zorlamak istemiyorum evde veya ben onu okutuyorum onu ödev olarak gönderiyorum bir şey okuması için, annesine söylüyorum şurayı çalıştırmanız gerekiyor diye bana doğrudan annesi hiç okumak istemediğini söylüyor. Ayrıca sevdirici faaliyetler de yapıyoruz hepsi için değil tabi, bazı çocuklar gerçekten hiç öğrenmek istemiyor sadece oyun oynamak için oraya geliyor. (K6)

Oyun odası için gelen çocuklar bile var, 'oyun oynat bize, ben oyun oynamak istiyorum, çok sıkılıyorum'. Haklı evet ben de hak veriyorum. (K1)

Bu tür durumlarda velileri bilgilendiriyoruz, isteksiz olduğu zaman sevdirerek zamana yaymamız gerektiğini söylüyoruz. Bu şekilde olursa zaten dönem sonu bazı çocuklar isteyerek yapıyor. İstemiyorsa zamana yayıyoruz olabileceği kadar. (K5)

Öğreticiler sure ezberinde genel olarak çocuklarda isteksizlik gibi bir durum yaşanmadığını belirtmişlerdir. Hatta bazı çocuklar daha da fazla ilerlemede isteklidirler. Bununla ilgili genel görüşü temsil eden ifadelerden bazıları şu şekildedir:

Ezberlerde sıkıntı olmuyor. Çocuklar oyun oynarken dahi olsun hoparlörden çalıyor zaten. Bir hafta boyunca ders çalışıyoruz. Bir hafta boyunca salli (duasını) çalışıyoruz. Çocuk bir başından bir de sonundan tutsa gerisini ben öğretiyorum. (K14)

Müfredat öncesi gitmek isteyen çocuk da var. Bir çocuğum var bir gün bir dersini geçmeyince çok üzülüyor. Ben geçmem gerekiyor diyor geçiyor da yani. (K10)

Aynen çok başarılı yani sınıfa bıraksan bir öğretmen gibi idare edebilecek çocuklarımız da var maşallah. (K8)

Ezberde yaşanan sıkıntılar genellikle harflerin telaffuzu ve daha önce sure ve dualarla ilgili yanlış ön öğrenmeler noktasında oluşmaktadır:

Ama telaffuzda çok zorlanıyorlar, evet telaffuz etmekte çok zorlanıyorlar tabi. (K1)

Çocuğun dilindeki o zorlanmayı gördüğün için çocuğu fazla zorlamıyorsun. (K1)

Şimdi mesela Kevser suresine geçtik. Bilmiyor, söylemeye çalışıyoruz da bazen çıkmıyor harf. Yabbera diyor çocuk mesela şimdi re'leri söyleyemiyor çocuk. (K3)

Birisi yanlış ezberletmiş. Ben diyorum bu çocuğa ben her gün öğretiyorum bir subhanekeyi geçemiyor. Başka bir şey diyor. Annesi öyle biliyormuş, çocuğa öyle öğretmiş, bir türlü değiştiremiyorum. (K6)

Gün'ün araştırmasında öğreticiler mahreç ve ezber konusunda zorlandıklarını ifade etmişlerdir.⁴⁰ Gücen ve diğerlerinin araştırmasında ise çocukların genel olarak harfleri şekilsel olarak tanımakta bir zorluk yaşamadıkları ortaya konmuştur. Mahreçler konusunda ise, sorun yaşadığını ifade eden öğreticiler olduğu gibi bu konuda hiçbir sorun yaşamadığını ifade eden öğreticiler de olmuştur. Araştırmacılar bu durumu öğretici yeterlikleri ve öğrenci gelişimsel özellikleri gibi etkenlerle açıklamışlardır.⁴¹ Yüksel'in araştırmasında benzer zorluklara dikkat çekilmekle birlikte Kur'an-ı Kerim öğretiminde cezim, şedde konuları özel olarak zikredilmiştir.⁴²

Öğreticiler Kur'an-ı Kerim öğretimiyle ilgili yaşanan problemlerin çözümü için özetle şu önerilerde bulunmaktadır:

Çocukların ehil olmayan insanlar tarafından bu eğitimi almalarını önlemek için Kur'an öğretimi resmî kurumlarda yapılmalıdır. Velilerin taleplerinin de bu yönde olduğu vurgulanmaktadır.

⁴⁰ Gün, "Veli ve Öğretici Görüşleri Doğrultusunda 4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursları Eğitimi: Samsun İli Örneği", 49.

⁴¹ Gücen vd., "4-6 Yaş Kuran Kursu Öğretim Programının Öğretici Görüşleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi", 757, 758.

⁴² Zeynep Yüksel, "4-6 Yaş Kur'an Kursu Öğreticilerinin Öğretim Yöntemleri Açısından Yeterlik Algıları (Çankırı Örneği)", 176.

Çocukların küçük yaşta Kur'an alfabesiyle tanışması, bu alfabeyi ve Kur'an-ı Kerim'i sevmeleri ve benimsemeleri için önemli görülmektedir.

Öğreticiler Arap alfabesini öğrenen çocukların Türkçe okuma yazmayı daha kolay öğrendiklerini vurgulamaktadır. Kur'an öğretiminin dil gelişimine açısından faydalı olduğu ifade edilmektedir.

Küçük yaşta öğrenip unutsalar bile ileride tekrar öğrenmeleri daha kolay olacağı için küçük yaşta Kur'an öğretiminden vazgeçilmemesi gerektiği söylenmektedir.

Çocuklar kendi istekleriyle Kur'an okudukları için olumsuz durumlarla karşılaşmadığı dile getirilmektedir. Zorlama olmadığı sürece Kur'an öğretiminin faydalı olduğu düşünülmektedir.

Son olarak bu kurslarda önceliğin değerler eğitimine verildiği Kur'an öğretiminin çocukların severek ve isteyerek yapması koşuluyla verildiği görülmektedir.

Sonuç

Diyanet 4-6 Yaş Kur'an Kursları'nda görev yapan öğretmenlerle odak grup görüşmesi yoluyla gerçekleştirilen araştırmamızda, öğretmenlerin öğretim süreciyle ilgili görüşleri alınarak öğretim etkinliklerinin geneli hakkında tespitler yapmak amaçlanmıştır. Araştırmamızın ortaya koyduğu genel sonuç; öğretmenlerin genel olarak eğitim verdikleri yaş grubu ve öğretim yaptıkları muhtevanın hassasiyeti konusunda bilinçli oldukları yönündedir. Bununla birlikte programın üzerine bina edildiği ilkelerin farkında olmalarına rağmen öğretmenler, eğitim süreci içerisinde gelişen bazı durumlarda ilkeleri mevcut duruma nasıl uygulayacakları konusunda zorluklar yaşamakta ve yardıma ihtiyaç duymaktadırlar. Alt başlıklarda yaptığımız değerlendirmelerde ise şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Öğretim programı ve materyaller ile ilgili olarak;

Öğreticilerin çoğu, çocukları bunaltmamaya, velinin çocuğun akademik başarısı konusundaki hırsını çocuğa yansıtılmamaya çalışsalar da meslekî bir sorumluluk hissederek programı yetiştirme kaygısı taşıdıklarını belirtmişler-

dir. Bu durumun programın “esneklik” özelliğine hanel getireceği düşünülebilir.

Öğreticilerin geneli, programın kursa ikinci senede de devam eden çocukların varlığını ve bu noktada ortaya çıkan problemleri göz ardı etmesini eleştirmektedirler.

Bazı öğretmenler, programdaki bazı kavramların öğretimini, ayet ve hadislerin doğrudan aktarımını söz konusu yaş grubu için uygun görmemektedirler.

Soyut konuların anlatımı noktasında zorluklar yaşayan öğretmenler, programın bu noktadaki eksikliklerini kendi çabalarıyla gidermeye çalışmaktadırlar.

Çocukların ailede veya başka kurumlarda edindikleri yanlış dini öğrenmeleri düzeltmede kimi zaman zorlanmaktadırlar.

Çocukları temel eğitime hazırlayıcı etkinlikler de gerçekleştirmektedirler.

Öğretim süreci ile ilgili olarak;

Öğreticiler, “ceza, düşünme paspası, düşünme koltuğu” gibi kavramların kullanımına karşıdır. Bu kavramları telaffuz etmemekle birlikte sınıfta birlikte yaşama pratiklerinin yerleşebilmesi için herhangi bir ödülün mahrum etme ya da ödülü geciktirme gibi ikinci tür ceza yöntemleri uygulamaktadırlar. Öğreticilerin geneli olumsuz değil olumlu davranışı öne çıkarma teamülündedirler. Maddi ve manevi ödülleri dengelemektedirler.

Sınıf içinde yaşanan problemleri, kimi öğretmenler dolaylı tecrübe sağlayan hikâye ve oyunlardan yardım alarak, kimi öğretmenler ise doğrudan sorularla bilişsel farkındalık oluşturmaya çalışarak çözmektedirler. Bir öğretici dışında öğretmenlerin genelinin olumsuz davranışın düzeltilmesinde çocuğun duygusal gelişimine hassasiyet gösterdiği tespit edilmiştir.

Öğreticilerinin hepsinin eğitimin geneli içinde çocukların oyun ihtiyacını gözetmediği ancak bunu “din eğitimi etkinlikleri arasında oyuna yer verme” ve “etkinliğin kendisini oyun temelli olarak düzenleme” şeklinde iki farklı yoldan gerçekleştirdikleri görülmüştür.

Öğreticiler, çocukların kursa gelmeden önceki dini içerikli sorularıyla ilgili bir ön çalışma yapmamaktadırlar. Bununla birlikte kimi öğretmenler, öğretim süreci içerisinde çocukların yönelttikleri soruları not almaktadırlar. Çocukların genellikle yaratıcı, peygamber ve ilişkili olarak ölüm kavramı etrafında şekillenen soruları karşısında öğretmenler, “soyutu somutla açıklama”, “soyutu soyutla açıklama” veya “geçişirme” yollarına başvurmaktadırlar. Çocuklar başlangıçta Allah ve peygamber kavramlarını karıştırmakta ancak süreç içinde bu kargaşa ortadan kalkmaktadır.

Öğreticiler, çocukların daha önceden edindikleri yanlış dini öğrenmeleri düzeltmekte zorlanmakta bu konuda velilerin bilinçlendirilmesi gerektiğini düşünmektedirler.

Çocukların öğrendikleri bilgileri hem okulda hem de evde -kendi yorumlarını da katarak- davranışa dönüştürme konusunda istekli oluşları hem öğretmenleri hem de velileri memnun etmektedir.

Öğreticiler, sorumluluk ve görevlerden hem öğrencilerdeki girişimcilik duygusunun gelişimi hem de sınıf içi düzenin sağlanması noktasında istifade etmektedirler. Bazı öğretmenler görev dağılımından önce öğrencileri gözlemektedirler.

Kur'an-ı Kerim öğretimi ile ilgili olarak;

Öğreticiler, 4-6 yaş grubunda verilecek din eğitiminin gerekliliği konusunda hem fikir olmakla birlikte Kur'an-ı Kerim dersinin programdaki oranı ile ilgili olarak farklı görüşler beyan etmişlerdir. Öğreticilere göre Kur'an-ı Kerim dersinin bu kurslarda verilmesi, velinin bu yöndeki talebi ve verilmediği takdirde bu işin ehil olmayan kişilere kalması gibi nedenlerle gereklidir.

Öğreticilerin çoğu, çocukların Kur'an-ı Kerim'i okumada oldukça ilerlemelerini değil, bilme, sevme ve aşına olmalarını hedeflediklerini ve değerler eğitimini önceliklediklerini dile getirmişlerdir. Bu durum programdaki “çocukta din duygusunun gelişmesine katkı sağlama” ilkesine uygun görünmektedir. Öğreticiler ayrıca Kur'an-ı Kerim öğretiminin çocukların temel eğitimde daha başarılı olmasına katkı sağladığı şeklindeki düşüncelerini bu konuda velilerden aldıkları geri bildirimleri aktararak desteklemiştir.

Kur'ân-ı Kerim'i yüzünden okumada karşılaşılan problem, çocukların sıkılıp oyun oynamak istemeleridir. Ezberlerde isteksizlik, sıkılma gibi bir durum yaşanmamakla birlikte daha önceden yanlış ezberlenen sure ve dualar, öğreticileri bunları düzeltme noktasında zorlayabilmektedir. Çocuk, mahreçlerde ve kelime telaffuzlarında sıkıntı yaşıyorsa öğretici bu konuda ısrarcı olmamaktadır.

Öğreticilerin bir öneri olarak sundukları ve ifadelerinden yola çıkarak tespit ettiklerimiz ile söz konusu kurslardaki öğretim faaliyetlerine yönelik öneriler şu şekilde sıralanabilir:

Müfredatı yetiştirme kaygısının çocukların dini değerleri sevip benimsemelerine ket vurmaması için programın esnekliğinin üzerinde daha fazla durulması gerekmektedir.

Kurslara ikinci sene devam eden çocukların olduğu göz önünde bulundurulmalı bu çocuklar için ayrı program ve materyaller (Etkinlik Kitabı 3-4 gibi) hazırlanmalıdır.

Soyut kavramların izahı ve çocukların dini içerikli sorularına verilecek cevaplar konusunda program daha yönlendirici olmalıdır.

Ayet ve hadislerin söz konusu yaş grubuyla doğrudan kullanımının imkânı ve yolları üzerinde daha fazla çalışma yapılmalı; özel öğretim yöntemleri, öğretim teknolojileri ve materyal tasarımı, eğitim psikolojisi, sınıf yönetimi, ölçme ve değerlendirme gibi formasyon derslerinde bu konu irdelenmelidir.

Program dört, beş ve altı yaş çocukları arasındaki gelişimsel farklılıkları gözetecek şekilde düzenlenmelidir. Gelişimin hızlı seyrettiği ve yarım senelik araların dahi ciddi farklılıklar oluşturduğu bu dönemin homojen bir yapı arz ediyor gibi ele alınması programdaki en ciddi eksikliklerden biridir.

Başkanlık, Öğretim Programı'nın ekler bölümünde yer alan Aile Eğitimi İhtiyaç Belirleme Formu'nda "4-6 Yaş Çocuğunun Gelişim Özellikleri", "Erken Çocukluk Dönemi Din ve Değerler Eğitimi", "Çocuğun Eğitiminde Ailenin Önemi" gibi başlıklara yer vererek velileri bilinçlendirme ve onlarla iş birliği noktasında istekli olduğunu göstermiştir. Bu genel başlıkların "Çocukların Dini İçerikli Soruları", "Yanlış Dini Ön Öğrenmelerle İlgili Yaşanan

Problemler" gibi alt başlıklarda ele alınması bu eğitimlerin daha verimli olmasını sağlayabilir.

Benzer çalışmalarla birlikte bu çalışma, 4-6 yaş Kur'an Kursları Öğretim Programı'nda bir amaç olarak yer almamasına rağmen öğretmenlerin ve velilerin programa ilkökula hazırlayıcı bir nitelik attettiklerini ve öğretmenlerin yaptıkları faaliyetlerde bunu amaçladıklarını ortaya koymuştur. Programın ilkökula hazırlayıcı resmî bir nitelik kazanmasının imkân ve sınırlıklarının farklı çalışmalarda tartışılması gerekmektedir.

Başkanlık, 2020-2021 yılı uygulama esaslarında yaşla ilgili bir düzenlemeye giderek söz konusu yaş grubuyla 45 yaş altı öğretmenleri buluşturma temülünde olduğunu göstermiştir. Bu tercih, 4-6 yaş grubunun gelişim ihtiyaçları açısından olumlu karşılanabilir. Söz konusu yaş gruplarında dört yıllık lisans mezunlarının istihdam edilmesi de önemli bir gelişmedir. Bununla birlikte söz konusu esaslarda "ihtiyacın halihazırdaki kadrolu/sözleşmeli ve 4/B sözleşmeli öğretmenlerle karşılanmaması halinde, sertifikası olmasa dahi dört yıllık dini öğrenim (lisans) mezunu kadrolu/sözleşmeli öğretmenlere de görev verilebileceği ancak eğitim-öğretim yılı içerisinde ders saatleri dışında kesinlikle sertifika almaları sağlanacağını" ifade edilmektedir. Lisans mezunlarının aldıkları pedagojik formasyon derslerinin söz konusu yaş grubuyla yapılacak eğitim için yeterli olmadığı aşikardır. "İhtiyacın giderilmesi"nin "ihtiyacın nitelikli giderilmesi"nin önüne geçtiği görülen bu kararın tekrar gözden geçirilmesi gerekmektedir.

Kaynakça

- Aydar, Ayşe - Tokur, Behlül. "Attachment Theory and Child's Perception of God at 4-6 Ages". <https://doi.org/10.5281/ZENODO.3376960>
- Cihandide, Zeynep Nezahat. *Okul Öncesi Din ve Ahlâk Eğitimi*. İstanbul: DEM, 2. Basım, 2014.
- Cüceloğlu, Doğan. *İnsan ve Davranışı*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 36. Basım, 2018.
- Çınar, Nuran. *Din Eğitiminde Bibliyoterapinin Bir Yöntem Olarak İmkânı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2019.
- Demir, Ömer - Camadan, Rabia. "4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursları Ebeveyn

Memnuniyeti: Bayburt İl Örneği". *Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9 (Bahar 2019), 7-38.

Demirel, Özcan. *Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara: Pegem Akademi, 29. Basım, 2020.

Diler, Ramazan. "4-6 Yaş Kur'an Kursu Öğreticilerine Göre Mahremiyet Eğitimi ve Önemi (Nitel Bir Analiz)". *Eskiyeni* 41 (2020), 623-652.

Diyanet İşleri Başkanlığı. "2018-2019 Eğitim-Öğretim Yılı Kur'an Kursları Uygulama Esasları". DİB, 17 Ağustos 2018. DİB. https://webdosyasp.diyamet.gov.tr/muftuluk/UserFiles/istanbul/Ilceler/avcilar/UserFiles/Files/2018-2019%20E%C4%9Fitim-%C3%96%C4%9Fretim%20_10727198-1_da2fc4b0-222f-436c-a925-d82d9fb3e7ba.pdf

Diyanet İşleri Başkanlığı. "2020-2021 Eğitim Öğretim Yılı Kur'an Kursu Uygulama Esasları". DİB, 28 Ağustos 2020. DİB. [https://egitimhizmetleri.diyamet.gov.tr/Documents/2020-2021%20Kuran%20Kurslar%C4%B1%20Uygulama%20Esaslar%C4%B1%20\(1\).pdf](https://egitimhizmetleri.diyamet.gov.tr/Documents/2020-2021%20Kuran%20Kurslar%C4%B1%20Uygulama%20Esaslar%C4%B1%20(1).pdf)

Fraenkel, Jack R. - Wallen, Norman E. *How to Design and Evaluate Research in Education*. New York: McGraw-Hill, 7. baskı., 2009.

Glesne, Corrine. *Nitel Araştırmaya Giriş*. çev. Ali Ersoy - Pelin Yalçınoğlu. Ankara: Anı Yayıncılık, ts.

Gücen, Ali vd. "4-6 Yaş Kuran Kursu Öğretim Programının Öğretici Görüşleri Çerçevesinde Değerlendirilmesi". *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Kongresi Bildiri Kitabı (18-20 Mart 2016)*. ed. Mücahit Kıbrıs. 752-765. İstanbul, İGEDER., 2016.

Gün, Ayşegül. "Veli ve Öğretici Görüşleri Doğrultusunda 4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursları Eğitimi: Samsun İli Örneği". *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7 (2016).

Kümbetoğlu, Belkıs. *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. Ankara: Bağlam Yayıncılık, 3. basım., 2012.

Nazıroğlu, Bayramali. "Vatandaşlık Eğitimi ve Din Eğitimi". *Din Eğitiminde Çağdaş Konular*. ed. Mustafa Köylü. 135-169. İstanbul: Dem, 2. Basım,

2014.

- Tosun, Cemal - Çapçioğlu, Fatma. "4-6 Yaş Kur'an Kursları Öğretim Programının Dini Gelişim Kuramları Çerçevesinde İncelenmesi". *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi* 5/5 (2015), 705-720.
- Üzümcü, Muzaffer - Çınar, Nuran. "4-6 Yaş Kur'an Kursu Öğreticilerinin Eğitsel Yeterlikleri ve Görev Yaptıkları Kurslarla İlgili Görüşleri". *Trabzon İlahiyat Dergisi* 7/1 (Haziran 2020), 7-51.
- Yağcı, Samet. "Öğreticilere Göre Diyanet İşleri Başkanlığı ve Müftülüklerin 4-6 Yaş Grubu Kur'an Kursları Çalışmaları". *Balıkesir İlahiyat Dergisi* 11 (Haziran 2020), 195-221.
- Yazıcıbaşı, Muhammed Ali. "Kur'an Kursu Öğreticilerine Göre 4-6 Yaş Kur'an Kursu Öğreticisi, Öğrencisi ve Öğrenci Velisinin İhtiyaç ve Beklentileri (Kırıkkale Örneği)". *Dini Araştırmalar* 23/57 (2020), 95-116.
- Yıldırım, Ali - Şimşek, Hasan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 8. baskı., 2011.
- Zeynep Yüksel. "4-6 Yaş Kur'an Kursu Öğreticilerinin Öğretim Yöntemleri Açısından Yeterlik Algıları (Çankırı Örneği)". *Dini Araştırmalar* 24/60 (Haziran 2021), 147-179.
- "Diyanet İşleri Başkanlığı 2015 Yılı Faaliyet Raporu". DİB, 2016. DİB. <https://stratejigelistirme.diyenet.gov.tr/Documents/2015%20Y%C4%B11%C4%B1%20Faaliyet%20Raporu.pdf>
- "Diyanet İşleri Başkanlığı 2020 Yılı Faaliyet Raporu". DİB, 2021. DİB. <https://stratejigelistirme.diyenet.gov.tr/Documents/2020%20Y%C4%B11%C4%B1%20Faaliyet%20Raporu.pdf>
- "Kur'an Kursları Öğretim Programı (4-6 Yaş Grubu)". Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2018. Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- "Milli Eğitim Bakanlığı Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Okul Öncesi Programı". MEB, 2016. MEB.
- "Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Çocuk Nüfus ve Çocuk Nüfus Oranı". TÜİK, 2020. TÜİK. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Cocuk-2020-37228>